

**ОДГОВОРИ НА УПИТНИК ЗА САДРЖАЈ НАЦИОНАЛНИХ ИЗВЕШТАЈА О ПЕКИНШКОЈ
ДЕКЛАРАЦИЈИ +25 / ОБЛАСТ ОБРАЗОВАЊА**

Приоритети, достигнућа, изазови и препреке

Која су најважнија достигнућа, изазови и препреке у правцу родне равноправности и оснаживања жена у последњих 5 година?

Међу доленаведеним ставкама, којих је пет највећих приоритета за убрзавање напретка за жене и девојчице у вашој земљи током протеклих пет година кроз законе, мере политике и/или програме?

Молимо обележите релевантне категорије наведите кратке рефлексије о томе како је ваша земља решавала ове приоритете:

- **равноправност и недискриминација у закону и приступ правди**

Људско право на образовање може се назвати *оснажујућим правом*, јер појединцу/ки даје више контроле над сопственим животом. За етничке и језичке мањине право на образовање има велики значај у очувању и оснажењу њиховог културног идентитета. образовање промовише разумевање, толеранција, поштовање и пријатељство међу националним, етничким и верским групама, као и изграђивати култура људских права. Политике уписа у основну школу, наставног програма, оцењивања, људских ресурса и пружања додатне подршке дефинисане су такве да подразумевају прилагођавање образовно-васпитним потребама ученика и једнак приступ без дискриминације. У Републици Србији девојчицама и дечацима, девојкама и младићима, женама и мушкарцима, обезбеђен је једнак приступ образовању на свим нивоима. Не постоје разлике у школама и школским предметима у погледу доступности девојчицама и дечацима. У погледу основног образовања у РС, не постоје значајније разлике између броја дечака и девојчица уписаних у први разред ОШ - **49% чине двојчице, 51% дечаци**. Међутим, подаци показују да је образовни успех девојчица много већи него образовни успех дечака и то у току целог основног и средњег образовања. На нивоу средњег образовања девојчице чине незнатну већину, а родна неједнакост у образовању више се огледа у сегрегацији према образовним профилима, која указује на одржавање патријархалних образаца о женским и мушким занимањима. Трогодишње средње стручне школе завршава дупло више дечака него девојчица. Девојчице су и даље бројније у подручјима образовања: текстилство и кожарство, личне услуге, хемија, неметали и графичарство и здравство и социјална заштита. Међу ученицима који завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више је девојчица (58%) него дечака (42%). Такође, девојчице су међу ученицима који завршавају средње стручне четворогодишње школе (52% девојчица и 48% дечака). Дечаци су бројнији у областима: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство. Према резултатима ПИСА теста (2012), девојчице показују боље резултате у читалачкој и научној писмености, а дечаци у математичкој писмености. Високе школе и факултете уписују и завршавају више жене. Међу уписаним студентима, жена је 58%, а међу дипломираним 59% (подаци за 2015. годину). Међу дипломираним студентима у 2015. години, жене чине више од половине у областима: образовање (87%), Здравство и социјална заштита (73%), Уметност и хуманистичке науке (71%) и Друштвене науке, пословање и право (61%). Мушкарци чине већину свих дипломираних у подручјима: Техника, производња и грађевинарство (65%), Природне науке, математика и информатика (54%), Пољопривреда и ветерина (54%) и Услуге (51%). У већини старосних група компјутерски су писменији мушкарци него жене. Само међу најмлађима (16–24 године) мало више девојака/жена користи рачунаре. У старијим старосним групама, међу корисницима рачунара, бројнији су мушкарци. Већина корисника интернета су, такође, мушкарци.

У протеклих пет година, Министарство просвете, науке и технолошког развоја иницирало је усвајање законског оквира којима се обезбеђује равноправан приступ у образовању, без дискриминације на основу пола, расе, језика, вероисповести, етничког порекла, старосне доби или инвалидитета или било ког другог облика дискриминације. Закон о основама система образовања и васпитања ("Сл. гласник РС", бр. 88/2017, 27/18 (I) – др. закон и 27/18 (II) – др. закон). Законом је прописано да свако лице има право на образовање и васпитање. Држављани Републике Србије једнаки су у остваривању права на образовање и васпитање. Лице са сметњама у развоју и инвалидитетом има право на образовање и васпитање које уважава његове образовне и васпитне потребе у систему образовања и васпитања, уз појединачну односно групну додатну подршку у настави и учењу или у посебној васпитној групи или школи, у складу са овим и посебним законом. Законом је прописано право на образовање и васпитање у години пред полазак у школу, основно образовање и васпитање ученика и одраслих, средње образовање редовних и ванредних ученика. Закон о предшколском васпитању и образовању („Сл.гласник РС“, бр. 18/10 и 101/17) - Свако лице има право на бесплатно и квалитетно основно образовање и васпитање у јавној школи. Ученик јавне школе може бесплатно да користи књиге, школски материјал, превоз,

исхрану, као и смештај када је то потребно, у складу са законом. Основни задатак школе је да омогући квалитетно образовање и васпитање за свако дете и ученика, под једнаким условима, без обзира где се школа налази, односно где се образовање и васпитање одвија. Лица која обављају образовно-васпитни рад и друга лица запослена у школи нарочито ће промовисати једнакост међу свим ученицима и активно се супротстављати свим врстама дискриминације и насиља. Закон о основном образовању и васпитању („Сл. гласник РС“, бр. 55/13, 101/17, 27/18 – други закон и 10/19) прописује да је основни задатак школе да омогући квалитетно образовање и васпитање за свако дете и ученика, под једнаким условима, без обзира где се школа налази, односно где се образовање и васпитање одвија. Закон о средњем образовању и васпитању (Сл. гласник РС бр. 55/13, 101/17) - Циљеви: развој кључних компетенција неопходних за даље образовање и активну улогу грађанина за живот у савременом друштву; развој стручних компетенција неопходних за успешно запошљавање; оспособљавање за самостално доношење одлука о избору занимања и даљег образовања; свест о важности здравља и безбедности, укључујући и безбедност и здравље на раду; оспособљавање за решавање проблема, комуникацију и тимски рад; поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавања различитости; развој мотивације за учење, оспособљавање за самостално учење, самоиницијативе, способност самовредновања и изражавања сопственог мишљења. Законом је прописано и да поједина лица или групе лица могу да се упишу у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности у стицању образовања. Закон о ученичком и студентском стандарду („Сл. гласник РС“, број 18/2010 и 55/13) - ученици средњих школа који су први пут уписани у одређени разред у текућој школској години, чије се школовање финансира из буџета Републике Србије и који имају држављанство Републике Србије, држављанство државе у региону или страно држављанство могу да остварују права из области ученичког стандарда - право на смештај, исхрану и васпитни рад; ученички кредит и стипендију; стипендију за изузетно надарене ученике; одмор и опоравак; културне, уметничке, спортске и рекреативне активности и информисање. Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања („Сл.гласник РС“) - Један од општих циљева Основа програма је да сва деца предшколског узраста, кроз подршку њиховој добробити, имају једнаке могућности за учење и развој. Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом („Сл.гласник РС“, број 80/18). Додатна подршка обухвата права, услуге и ресурсе који детету, ученику и одраслом обезбеђују превазилажење физичких, комуникацијских и социјалних препрека унутар образовних установа и заједнице. Додатна подршка обезбеђује се, без дискриминације по било ком основу, сваком детету, ученику и одраслом у циљу укључивања, учешћа и напредовања по правилу у несегрегисаном образовном окружењу до завршетка средњег образовања, као и несметаног обављања свакодневних животних активности и квалитетног живота у заједници. Додатна подршка се обезбеђује у оквиру система образовања и васпитања, здравствене и социјалне заштите. Правилник о упису у средњу школу („Сл. гласник РС“) којим су дефинисана мерила и поступак за упис ученика - припадника ромске националне мањине под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности. Правилник о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника (Сл.гласник РС 55, 2.6.2017) - Овим правилником прописују се ближи услови у погледу начина прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника и уџбеничког комплекта за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Министарство државне управе и локалне самоуправе су донели “Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања” (“Службени гласник РС”, бр. 22/2016), фебруара 2016. Установе образовања и васпитања су информисане о доношењу овог документа.

Ради унапређивања законске регулативе у области препознавања и реаговања на дискриминацију у образовним и васпитним установама, у оквиру новог Закона о основама система образовања и васпитања - ЗОСОВ (“Сл. гласник РС”, бр. 88/2017, 27/18 (I) – др. закон и 27/18 (II) –др. закон) усвојен је измењен члан 110 који ближе уређују забрану дискриминације, забрану понашања која вређа углед, част и достојанство и обавезе органа и појединаца у реаговању на ситуације дискриминаторног понашања. Овим изменама ЗОСОВ-а створен је законски предуслов за доношење подзаконског акта који регулише поступање установа у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања. Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности (Сл. гласник РС 65/2018) је операционализација Правилника о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања, усвојен фебруара 2016.

У складу са Законом о дуалном образовању („Сл. гласник РС”, бр. 101/2017) принцип бр. 12 у оквиру члана 3. гласи: једнаке могућности - обезбеђивање једнаких услова за стицање образовања, без икакве дискриминације с обзиром на пол, расну, националну, културну, етничку и верску припадност, језик, сексуалну оријентацију, место боравка, материјално стање, инвалидитет и друга лична својства. У складу са Законом о националном оквиру квалификација Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 27/2018) на основу члана 4. у оквиру кога су дефинисани принципи НОКС-а, принцип бр. 3 је принцип једнаких могућности и гласи: - стицање квалификација

без обзира на године живота, пол, тешкоће и сметње у развоју, инвалидитет, расну, националну, социјалну, културну, етничку и верску припадност, језик, сексуалну оријентацију, место боравка, материјално или здравствено стање и друга лична својства.

Законом о високом образовању ("Сл. гласник РС", бр. 73/2010, 104/2011, 84/2012, 108/2013, 44/2015, 90/2016, 5/2017 – одлука УС и 31/2018) прописано је да се студенткињи, на њен захтев, одобрава мировање права и обавеза, у случају неге детета до годину дана живота и посебне неге која траје дуже од дететове прве године живота, одржавања трудноће и у другим случајевима предвиђеним општим актом високошколске установе. Студенткињи која је у поступку биомедицински потпомогнутог оплођења на њен захтев одобрава се мировање права и обавеза у складу са општим актом високошколске установе. Афирмативне мере уписа на студије лица са инвалидитетом и припадника ромске националне мањине усмерене су на припаднике тих група грађана независно од родне припадности и као такве свакако имају утицаја и на оснаживање положаја жена са инвалидитетом и жена припадница ромске националне мањине.

• квалитетно образовање, обуке и доживотно учење за жене и девојчице

Услугама каријерног вођења и саветовања, у складу са Законом о националном оквиру квалификација, члан 10, обезбеђује се подршка девојчицама и дечацима, девојкама и младићима, женама и мушкарцима за остваривање проходности кроз нивое НОКС-а, чиме се омогућава примена концепта целоживотног учења и лакша покретљивост радне снаге. Услуге каријерног вођења и саветовања пружају се у складу са стандардима за каријерно вођење и саветовање које доноси министар надлежан за послове образовања. Услуге каријерног вођења и саветовања пружају Национална служба за запошљавање, ЈПОА у складу са законом који уређује образовање одраслих и високошколске установе у складу са законом који уређује високо образовање. Програм професионалне оријентације, односно каријерног вођења и саветовања ученица и ученика реализује основна, односно средња школа, у складу са законом који уређује основно, односно средње образовање и стандардима из става 2. члан 10 Закон о НОКС-у. Дуално образовање представља модел реализације наставе у средњем стручном образовању и васпитању у коме се кроз теоријску наставу и вежбе у школи, и учење кроз рад код одговарајућег послодавца стичу и изграђују вештине, знања и способности и ставови у вези са стандардом квалификације и планом и програмом наставе и учења. Ученице и ученици одмах након завршене средње школе стичу све потребне компетенције, које су усаглашене са технолошким развојем, а неопходне за савремени иновациони напредак. Стицањем одређеног знања стичу стручност за област рада за коју су се школовали, што им обезбеђује могућност запошљивости одмах након школовања, али и могућност да сами оснују сопствену компанију. После завршеног трогодишњег средњег стручног образовања по дуалном моделу ученице и ученици имају право на полагање стручне матуре или опште матуре уколико је савладан програм за стицање компетенција потребних према програму матуре. На основу положене стручне матуре, ученица и ученик може да се упише на студије у научној, стручној или уметничкој области у којој је стечено средње образовање и васпитање, без полагања пријемног испита, осим испита за проверу склоности и способности, у складу са законом којим се уређује високо образовање. Уколико компанија, која је учествовала у образовању младих, у ученици и ученику, који су похађали учење кроз рад, препозна потенцијал спремна је да им понуди посао након завршетка његовог школовања по дуалном моделу реализације наставе, чиме ће компанија добити младе, који су компететни и стручни.

Акредитацијом и реализацијом великог броја обука, Друштво учитеља Београда, као професионално стручно удружење, је у претходних пет година са циљем убрзавања напретка образовања жена и девојчица постигло да се ради на равноправности и недискриминација у закону и приступ правди, као и да се обезбеди квалитетно образовање, обуке и доживотно учење за жене и девојчице. Квалитетно образовање, обуке и доживотно учење за жене и девојчице и дигиталну и финансијску инклузија за жене промовише се и кроз сет обука „Кад је лака геометрија и мерење прија“, „Имплементација office 365 у организацију рада школе и примена у настави“, „Метакогнитивни приступ и визуализација у настави математике, математичко моделовање“, „Пројектна настава у савременом технолошком окружењу“, „Интеграцијом наставних садржаја до функционалне писмености“, „Програмирање је лако, научити га може свако“ и „Комплексна метода у настави почетног читања и писања“ и на тај начин повећава приступ новим областима науке, технике, инжењеринга и математике као и омогућавање образовањ у употеби ИКТ-а. Остварен је значајан утицај на побољшање резултата и вештина образовања за жене и девојчице, промовисано је безбедно, инклузивно образовно окружење и окружење без узнемиравања за жене и девојчице, а обезбеђена је и родна равноправност и обуке о људским правима за наставнике и друге стручњаке у систему образовања.

• елиминисање насиља над женама и девојчицама

У законодавној области унапређен је низ закона и подзаконских аката којима је јасније дефинисана област

спречавања насиља у образовању и васпитању. У области заштите од насиља МПНТР се у своме раду, осим на струку и науку, ослањала на прописе који уређују област превенције насиља:

- Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање ("Сл. гласник РС", бр. 30/2010)
- Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања о занемаривања у образовно-васпитним установама
- Приручник за примену Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања о занемаривања у образовно-васпитним установама

Значајан ресурс у систему образовања чине координатори-ке за заштиту од насиља у свакој школској управи, а то су запослени који, осим осталог, имају посебне компетенције у овој области, као и стручни сарадници/психолози, педагози у школама, вртићима, домовима ученика. Сви они чине важну карику у посебно осетљивом и значајном послу на превенцији и заштити деце и ученика од насиља.

• **женско предузетништво и женска предузећа**

Значајни помаци су учињени у области образовања за подстицаја предузетништва: Закон о задругама („Сл. гласник РС”, број 112/2015) предвиђа да се образовање и рад ученичких задруга уређује прописима из области основног и средњег образовања и васпитања. Сходно томе, Законом о основама система образовања и васпитања у члану 103. („Сл. гласник РС”, број 88/2017 и 27/2018) предвиђено је да школа може основати ученичку задругу у циљу развијања ваннаставних активности и предузетничког духа ученика и да се рад ученичке задруге уређује посебним законом. Правилником о ученичким задругама („Сл. гласник РС”, број 31/2018), прописана је садржина оснивачког акта, стицање и престанак статуса задругара, управљање и начин рада ученичке задруге. Школа може да оснује ученичку задругу ради развоја предузетничког духа, позитивног односа ученица и ученика према раду, повезивања наставе са светом рада, као и професионалне оријентације. Статус задругара се стиче на добровољној основи, тако да се могу основати женска предузећа у складу са производном или услужном делатношћу којом се баве.

• **родно одговорно буџетирање**

• **дигитална и финансијска инклузија за жене**

• **промена негативних социјалних норми и родних стереотипа**

Утицај на промене негативних социјалних норми и родних стереотипа реализован је кроз иницијативе за подизање свести усмерене на ширу јавност и младе жене и мушкарце у образовним окружењима, затим кроз подизање свести јавности и утицаја на промену ставова и понашања. Са овим циљевима реализоване су следеће обуке: На ком језику сањаш“ – рад са билингвалним (двојезичним) дететом“, „Часови разумевања и радости“, „Алтернатива насиљу“, „Методологија и садржаји рада на часовима одељењске заједнице/одељењског старешине: шта, како и зашто?“, „Васпитни проблеми ученика и како их превазићи“. Дobar пример позитивне праксе је увођење дуалног образовања у коме се девојчице охрабрују и подржавају да се определе за техничка занимања која су у друштву препозната као искључиво „мушка занимања“. Кроз обуке: „Да друг другу буде друг – одељење као тим за превенцију вршњачког насиља, кроз теорију и праксу“, „Сарадња васпитно-образовне установе са породицом у превенцији вршњачког насиља“, „Инклузија у пракси“ отвара се могућност за сензибилизацију окружења да ради на промени негативних социјалних норми и родних стереотипа.

Током протеклих пет година, да ли сте предузели конкретне мере за спречавање дискриминације и унапређење права жена и девојчица које доживљавају вишеструке и укрштене облике дискриминације?

Молимо наведите детаље о до три конкретна примера, укључујући циљеве и обим предузетих мера, циљну популацију, буџет, процене утицаја, научене лекције и линкове на којима се могу добити детаљније информације. Када је релевантно и могуће, молимо да наведете податке који поткрепљују ваше одговоре.

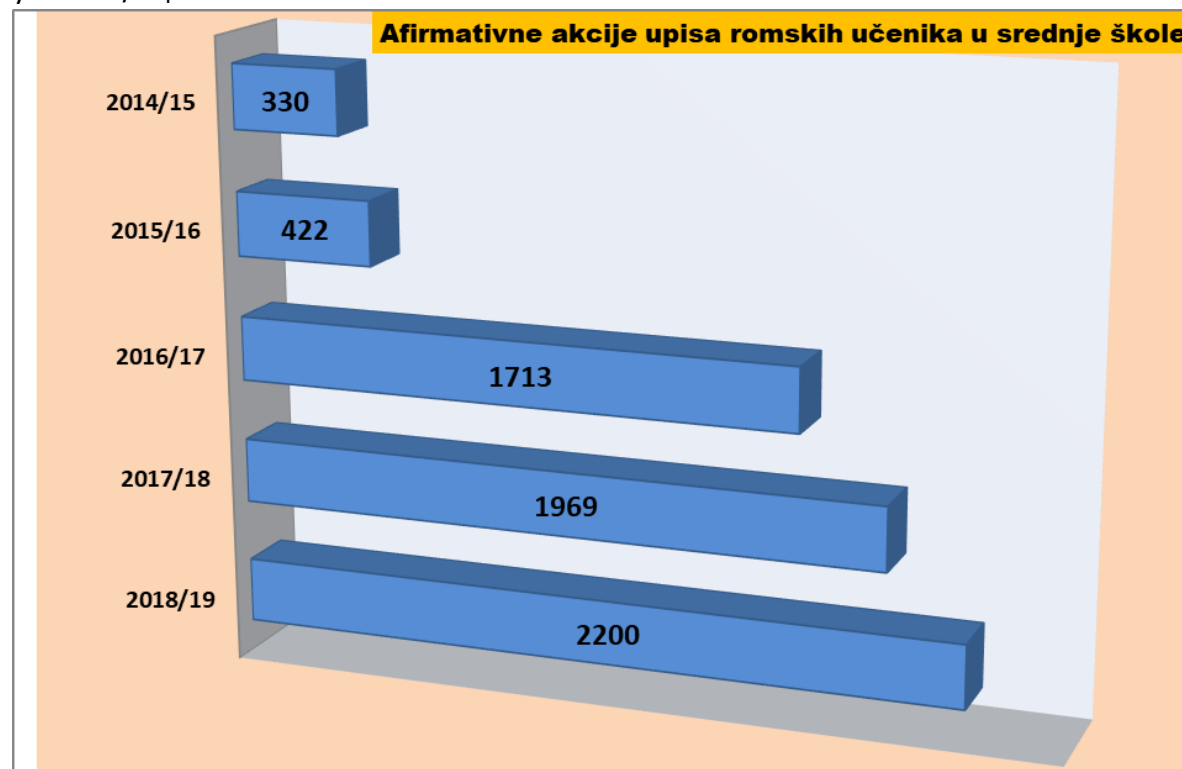
- жене које живе у удаљеним и сеоским подручјима
- жене припаднице аутохтоних народа
- **жене припаднице расних, етничких или верских мањина**

Министарство просвете, науке и технолошког развоја активно ради унапређивању приступа и квалитета образовања за ромску децу. Имајући у виду чињеницу да је управо образовање она кључна карика која доноси одрживу социјалну инклузију и прекида круг сиромаштава, Министарство улаже додатне напоре кроз низ мера

и активности којима је циљ развоја ромске заједнице, а тиме и друштва у целини. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије више од 15 година предузима низ мера и активности којима је циљ да се овај незавидан положај ромских ђака у образовно-васпитном систему промени и унапреди. Напори МПНТР иду ка свеобухватном приступу решавања овог проблема, што у пракси значи да се мере које се покрећу ослањају једна на другу и чине круг подршке који таргетира све проблеме у образовању ромске деце.

Мере подршке које МПНТР реализује су следеће:

- **Упис у припремни предшколски програм:** Према Закону о предшколском васпитању и образовању деца из осетљивих група имају право приоритетног уписа. Правилник о ближим условима за утврђивање приоритета за упис деце у предшколску установу дефинише критеријуме за приоритетни упис међу којима право приоритетног уписа имају деца из социјално нестимулативних средина.
- **Упис у основну школу:** Олакшане су процедуре за упис у основну школу са циљем повећања обухвата ромских ученика основним образовањем – На основу Закона о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ) деца из осетљивих група могу да се упишу у школу без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације. Испитивање детета се врши тек по упису детета у школу и могуће је и на матерњем језику детета. Додатно, током основног образовања доносе се мере подршке, уколико је то потребно, кроз израду индивидуалног образовног плана, а укључују се и остале институције, напр. центар за социјални рад и здравствене установе.
- **Програм афирмативне мере уписа ученика ромске националности у средњу школу** – уводи се већ 2003. године а систематски се реализује од 2005. године. Важност ове мере је њен системски карактер. Доношењем „Правилника о мерилима и поступку за упис ученика – припадника ромске националне мањине у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности“ у фебруару 2016. године, а који је сада постао део „Правилника о упису у средњу школу“, заокружио се процес системског уређивања ове врсте подршке. Број ученика који су уписани у средње школе на основу **афирмативних мера** ради достизања пуне равноправности при упису у средњу школу у предходном периоду је увећан неколико пута (Графикон 1.). Посебно значајно повећање броја ученика је у 2016/17, када је у средње школе на основу афирмативне акције уписано 1.713 ученика, у школској 2017/18. години уписано 1.969 деце из ромске популације, а у 2018/19. уписано је 2.222 ученика/ица.

Графикон 1. Број ученика уписаних у средње школе по афирмативним мерама (Извор: МПНТР)

Као мера подршке редовном похађању образовања уведене су **стипендије за ученике из осетљивих друштвених** група који имају одлично владање и просечну оцену изнад 3,5. У оквиру ове иницијативе у школској 2017/18. години одобрено је 500 стипендија за средњошколце ромске националности са просеком 2,5 - 3,5. Један од резултата стипендирања средњошколаца уз подршку наставника - ментора је било смањивање осипања ученика на 7% (са иницијалних 50% пре примене програма).

У образовном систему ангажовано је **225 педагошких асистената** (58% жене), који су сертификовани кроз

акредитоване модуле у оквиру Центра за целоживотно учење у Крагујевцу, а пружају додатну подршку у образовању ромској деци и ученицима, њиховим родитељима и наставницима. Радом педагошких асистената обухваћено око 6000 ученика из ромских породица, деце која живе у подстандардним насељима, као и преко 1100 ученика који се образују по индивидуалном образовном плану;

- **жене које живе са инвалидитетом**

Једна од мера подршке учешћу у **образовању деце и ученика из осетљивих група** јесте индивидуализација и индивидуални образовни план (ИОП). Према ЗОСОВ (чл. 76), детету и ученику и одраслом коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу, ризика од раног напуштања школовања и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека, прилагођавање начина остваривања школског програма и израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана.

Као додатна подршка равноправном учешћу деце из осетљивих група у образовању препозната је **набавка и употреба асистивних технологија (АТ)** и употреба **прилагођених наставних средстава у настави**, као и обука ученика и наставника за коришћење средстава. У складу са Правилником о прилагођавању садржаја и/или формата уџбеника којим су регулисани ближи услови у погледу поступка припремања, одобравања, издавања и финансирања прилагођених уџбеника и уџбеничког комплета за школску 2017/18. године прилагођено је 6948 уџбеничких јединица, од чега 642 на Брајевом писму, 866 са увећаним фонтом, 4515 у електронском формату и 925 у звучном формат. Прилагођене бесплатне уџбенике је добило 674 ученика.

- **жене које живе са ХИВ/АИДС-ом**

- **жене са различитим сексуалним оријентацијама и родним идентитетима**

Ради унапређивања законске регулативе у области препознавања и реаговања на дискриминацију у образовним и васпитним установама, у оквиру новог Закона о основама система образовања и васпитања - ЗОСОВ ("Сл. гласник РС", бр. 88/2017, 27/18 (I) – др. закон и 27/18 (II) – др. закон) усвојен је измењен члан 110 који ближе уређују забрану дискриминације, забрану понашања која вређа углед, част и достојанство и обавезе органа и појединаца у реаговању на ситуације дискриминаторног понашања. Члан 110 ЗОСОВ-а, Забрана дискриминације, гласи: „У установи су забрањене дискриминација и дискриминаторско поступање, којим се на непосредан или посредан, отворен или прикривен начин, неоправдано прави разлика или неједнако поступа, односно врши пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лице или групе лица, као и на чланове њихових породица или њима блиска лица на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, статусу мигранта, односно расељеног лица, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, **родном идентитету, сексуалној оријентацији**, имовном стању, социјалном и културном пореклу, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, сметњи у развоју и инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације. Не сматрају се дискриминацијом посебне мере уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају. Установа је дужна да предузме све мере прописане овим законом када се посумња или утврди дискриминаторно понашање у установи.

МПНТР донело је Правилник о стандардима **квалитета уџбеника и упутство о њиховој употреби** (Сл. гласник РС", бр. 42/2016). Овим Правилником утврђују се стандарди квалитета уџбеника, које треба да испуне уџбеници, електронски додатак, приручници и наставни материјал, додатна наставна средства, дидактичко и дидактичко игровно средство, који се на основу законом прописане процедуре одобравају за коришћење у предшколском образовању и васпитању, односно основном и средњем образовању и васпитању. Стандарди представљају основ за доношење: стручне оцене рукописа уџбеника, стручног мишљења о рукопису приручника и наставног материјала, додатног наставног средства, дидактичког и дидактичког игровног средства и експертског мишљења. Стандарди су дати у форми исказа и представљају услове које морају да испуне наставна средства да би била одобрена за употребу. Они се односе на садржај, педагошко-психолошке, дидактичко-методичке и језичке захтеве, као и на ликовно-графичку и техничку опремљеност наставног средства. Уз сваки стандард дати су показатељи који их ближе одређују. Да би један стандард био испуњен, неопходно је да буду задовољени сви његови показатељи.

Квалитетом уџбеника и наставних средстава бави се Завод за унапређивање образовања и васпитања, односно Центар за развој програма и уџбеника, који обавља стручне послове који се односе на припрему: стандарда квалитета уџбеника и наставних средстава; стандарда услова за остваривање посебних програма у области

предшколског васпитања и образовања; основа програма предшколског васпитања и образовања; наставних планова и програма основног, општег средњег и уметничког образовања и васпитања; давање стручне оцене уџбеника основног и средњег општег и уметничког образовања и васпитања. У пословима које обавља ЗУОВ остварена је сарадња са институцијама које су значајне за област заштите равноправности грађана. На пример, према Закону о уџбеницима („Службени гласник РС“, бр. 27/2018) приликом давања стручне оцене рукописа, уколико радна група има сумњу да постоје елементи дискриминације по било ком основу, шаље се допис Поверенику за заштиту равноправности, независној институцији која се бави овим питањима, да да своје мишљење о тој сумњи. Сарадња по том питању је успешна, јер се тиме обезбеђује сигурност процене о присуству дискриминаторних садржаја у рукописима уџбеника и спречава могућност да се у употребу пуне они уџбеници који не задовољавају Члан 11 Закона о уџбеницима. У Заводу за образовање и унапређивање образовања, у Центру за развој програма и уџбеника, успостављена је јасна процедура праћења садржаја одобрених уџбеника, као и процедура давања стручне оцене за рукописе. Стандарде квалитета уџбеника, усвојене 2016. године Завод је припремио заједно са упутством. На основу њих припремљена је и реализована обука за свих 617 оцењивача и то у непосредном контакту и *on line*. Обука је садржала део који се односи на процену да ли у рукопису уџбеника има дискриминаторних садржаја и како се поступа у том случају.

Завод за унапређивање образовања и васпитања је на захтев **Организације за лезбејска људска права „Лабрис“, Београд** покренуо преиспитивање садржине одобрених уџбеника за средњу школу са циљем да се утврди да ли у њима постоје дискриминаторни садржаји који се односе на третирање истополне сексуалне оријентације, а на основу *Анализе дискриминаторног садржаја средњошколских уџбеника* коју је урадила ова организација, као и у складу са чланом 19 Закона о основама система образовања и васпитања. Радна група Завода је прегледала наведене уџбенике (два за биологију, три за психологију и четири за медицинске наставне предмете) и за сваки од њих дала мишљење. Сви уџбеници су од истог издавача „Завод за уџбенике“ и, осим једног, нису прошли процедуру прегледа рукописа применом Стандарда квалитета уџбеника. Они су одобрени у периоду од 1988. до 1992. године, а сада се користе њихова поновљена издања. Само је уџбеник Жарка Требјешанина *Психологија за други разред гимназије* новијег датума, одобрен је 2011. године. При прегледу уџбеника Радна група је истополну сексуалну оријентацију третирао као емотивну, романтичну и/или сексуалну привлачност према особама истог пола, како се у савременој литератури најчешће наводи. У свом раду руководила се информацијама званичних институција надлежних за ову тематику, као и резултатима добијеним различитим истраживањима у свету и код нас која су објављена и доступна. Појам дискриминације је схваћен онако како се наводи у Закону о забрани дискриминације који каже да је то свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање према неким особама или групама људи, као и према члановима њихових породица, на отворен или прикривен начин и то кад је основ за прављење те разлике, између осталог, пол, родни идентитет или сексуална оријентација. РГ је дала појединачна мишљења за све наведене уџбенике и доставила их НВО „Лабрис“ из Београда. Прегледано је 9 уџбеника. При доношењу мишљења РГ ЗУОВ-а руководила се чињеницом да су сви прегледани уџбеници (осим *Психологије* Жарка Требјешанина) писани пре више од две деценије у складу са тадашњим схватањима и сазнањима и да у њима, поред примедби које се наводе у анализи „Лабриса“, има и других недостатака. Закон о уџбеницима иако предвиђа да ново издање одобреног уџбеника не подлеже поновном прегледу и одобравању уколико није промењен садржај (до 5%), експлицитно у члану 39., каже да се под променом садржаја не сматра исправљање грешака и омашки у тексту, измене и/или допуне које настају из потребе да се изврши усклађивање са променом прописа и измене/или допуне на основу званичних података (научни подаци, мерне јединице, техничке и технолошке ознаке и др.). Из наведеног је јасно да законодавац подразумева да ново издање одобреног уџбеника не треба поново да пролази процедуру одобравања али треба да у новом издању издавач/аутор исправи уочене недостатке/грешке и изврши измене/допуне да би садржај уџбеника био заснован на савременим достигнућима и актуелним подацима и без материјалних грешака. ЗУОВ, као издавач прегледаних уџбеника (осим код уџбеника *Психологија*, Жарка Требјешанина), није поступио у складу са Законом о уџбеницима код поновљених издања ових уџбеника, а третман истополне сексуалне оријентације се у међувремену значајно променио и то како са медицинског аспекта, тако и са правног, психолошког и социолошког. Имајући ово у виду, Радна група Завода је неке примедбе и предлоге НВО „Лабрис“ уважила и дала мишљење да је потребно да се изврше одговарајуће измене. Закон о уџбеницима у члану 11., захтева да уџбеник својим садржајем или обликом не сме да дискриминише или доведе у нераванправан положај групе и појединце или да подстиче на такво понашање у складу са законом којим се уређује забрана дискриминације. Међутим, Радна група није на становишту да уџбеници истополну сексуалну оријентацију треба да приказују као једнако пожељну као хетеросексуализам и из тог разлога неке примедбе и препоруке „Лабриса“ нису прихваћене. РГ ЗУОВ-а је мишљења да ако се у неком тексту наводи само „супротан пол“ то не значи да се тиме имлицира да нема чланова друштва који су оријентасани на исти пол, већ да је хетеросексуалност најчешћи облик сексуалне оријентације (90%) у популацији. **ЗУОВ је дао мишљење да осам прегледаних уџбеника (сви осим *Психологија* Жарка Требјешанина) садрже недостатке због којих не би требали да буду даље у употреби.** Ово мишљење

достављено је организацији за лезбејска људска права «Лабрис», Београд. На основу овог мишљења, МПНТР је у периоду мај - октобар 2018. године предузео следеће активности:

- МПНТР је одржало састанак са представницима Јавног предузећа „Завод за уџбенике“.
- Упућен допис ЗУОВ-у за поновно преиспитивање дискриминативних садржаја за сваки уџбеник понаособ са роком од 30 дана.
- Дат предлог ЈП „Заводу за уџбенике“ да прибави изјаве аутора и ауторских наследника о спремности отклањања недостатака, како би Министарство знало за које уџбенике ће бити донето решење о повлачењу из употребе, уколико се не поступи по мишљењу ЗУОВ-а.
- ЗУОВ је доставио мишљења у законском року МПНТР и ЈП „Заводу за уџбенике“ о уоченим недостацима за сваки спорни уџбеник.
- ЈП „Завод за уџбенике“ је упутио мишљења ЗУОВ-а ауторима и ауторским наследницима.
- Позитивно изјашњавање аутора о спремности на отклањање недостатака које је ЗУОВ навео.
- Продајна служба ЈП „Завода за уџбенике“ је све уџбенике повукла из Каталога продаје у циљу даљег поступања.
- Уџбенике *Дечја неуропсихијатрија*, аутора Јована Букелића и *Неуропсихијатрија*, аутора Јована Букелића, Завод за уџбенике више нема у својој понуди.
- У осталим уџбеницима су извршене корекције везане за спорне садржаје.

• мигранткиње

• жене избеглице и интерно расељена лица

Република Србија у погледу приступа образовању, регистрације ученика, принципа једнаког третмана, спречавања ксенофобије и нетолеранције, испуњава своје обавезе у складу са Међународном конвенцијом о заштити права радника и миграната и чланова њихових породица, Конвенцијом о правима детета и другим међународним документима, као и националном регулативом. Током 2013. године уписали смо у школу прву децу тражиоце азила у Србији (у основну школу у Боговађи), док је у 2014. години у образовни систем укључено још седморо ученика. У 2015. години, у првих 6 месеци је у основну школу уписано 30-оро деце тражилаца азила. У мају 2017. укупно 101 ученик похађа школе на Палилули, Вождовцу, Лајковцу, Земуну, Раковици, а настава се реализовала по моделу: 2 часа у разреду (предметно) и 2 часа радионица (језичке и тематске) или 2 предмета по избору ученика уколико познају енглески или српски језик. Оно што представља изазов за наш образовни систем је чињеница да деца избеглице ретко са собом имају документацију о претходном школовању, те је у већини случајева немогуће имати увид у претходно стечено образовање и постигнуће. Такође, није могуће само на основу узраста одредити у који разред дете треба да буде уписано, иако је препорука да буде у вршњачкој групи или да разлика у годинама буде што мања; У прихватним центрима су деца која су дуго била искључена из образовања у земљи порекла, без образовања у транзитну, или деца која су у транзитним земљама у којима су провела дуже време имала неки вид образовања (уз честе прекиде због селидбе), као и деца која нису била никада у образовању, нити у земљи порекла, а нити у транзитним земљама. Потребно је да школе задовоље образовне и емотивне потребе у складу са њиховим компетенцијама, тешким животним условима и ускраћењима кроз која су прошла, али је важно да су деца мотивисана и спремна да уче. Донето **Стручно упутство за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања** прецизирало је обавезе школа за изградом Плана подршке на нивоу школе, као и Плана подршке ученику који садржи: програм адаптације и превладавања стреса; програм интензивног учења језика средине како би се учење језика одвијало у складу са методологијом убрзаног савладавања програма Српског језика као страног језика на допунским часовима, али и кроз учешће у редовној настави и ваннаставним активностима које школа реализује; индивидуализацију наставних активности кроз прилагођавање распореда похађања наставе, дидактичког материјала, метода и начина рада; укључивање у ваннаставне активности уз вршњачку подршку. Овај приступ показао се као веома делотворан, а разликује се од приступа у земљама Западне Европе које прибегавају интеграцији миграната где се језик средине учи у засебним одељењима или школама за децу мигранте, па тек након савладаног језика средине улазе у државне школе. У нашем систему образовања осмишљена је потпуна инклузија деце миграната у којој се школа прилагођава потребама деце. Захваљујући доброј организацији система, 98,22% деце из прихватних центара узраста за припремни предшколски програм и основношколски узраст у Србији се налази у систему образовања. Млади изнад 17 година такође имају могућност похађања средњих школа, али тамо где има места, а у складу са интересовањима. Након искуства у раду са ученицима мигрантима у 11 пилот школа у 2017. години Министарство је реализовало следеће:

- У мају 2017. министар је донео Стручно упутство за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања, којим је прописано да школа мора да припреми и реализује План подршке деци мигрантима на нивоу школе и План подршке сваком детету.
- У сарадњи са Канцеларијом Уницефа у Београду припремљен је Приручник за примену Стручног упутства

(може се наћи на линку <http://www.mpn.gov.rs/o-ministarstvu/grupa-za-obrazovanje-manjina-socijalnu-inkluziju-i-zastitu-od-nasilja-i-diskriminacije/grupa-za-obrazovanje-manjina-i-ljudska-i-manjinska-prava-u-obrazovanju/>)

- Заједно са Уницеф-ом, Центром за образовне политике министарство је припремило брошуре које су преко КИРС дистрибуиране родитељима у колективним центрима у августу 2017. Брошуре су припремљене о упису деце и то на језицима: фарси, урду, арапски, енглески, пашту, како би адекватно информисали родитеље и старатеље о могућностима образовања деце у периоду у коме бораве у Републици Србији. У августу 2018. реализовали смо родитељске састанке у прихватним центрима у којима су управе школа, саветници из школских управа уз брошуре реализовали и разговоре са родитељима садашњих и будућих ученика.
- Организовали смо да школске управе МПНТР организују расподеле ранчева, школског прибора и опреме коју је обезбедио Уницеф, ученицима мигрантима, али и нашим ученицима чије су породице са лошијим материјалним могућностима у школама где се образују деца мигранти.
- Школама је прослеђено упутство о заштити од дигиталног насиља и потреби за сталним информисањем све деце о могућим злоупотребама и последицама неовлашћеног коришћења видео материјала на друштвеним мрежама.
- Од септембра 2017. образујемо сву децу основношколског узраста која су била у прихватним центрима за мигранте или интегративним кућама за децу без родитељског старања.
- У наш образовни систем сукцесивно је било укључено око 2.500 деце. У новембру 2017. године потпуна настава се реализује за сву децу из колективних центара у 45 школа у Републици Србији и то за 503 ученика у школама и 83 за које је настава реализована у колективним центрима јер се кратко задржавају у њима, а у децембру 2018. године за 454 ученика у школама и 59 у центрима. Због миграција број ученика се мења на дневном нивоу.
- Школски тимови су добили дводневну обуку за примену Стручног упутства за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања у августу месецу 2017. у којој је учествовало 750 наставника, стручних сарадника коју је креирало МПНТР а реализовао Центар за образовне политике са УНИЦЕФ-ом. Наставници су оснажени кроз обуке које смо реализовали 2018/19.године кроз пројекат Мадад2 путем реализације 28 сертификованих двомодуларних обука које су обухватиле 765 наставника и стручних сарадника. У току је он-лине обука која ће имати шири обухват запослених у образовању са темама антидискриминације, интеркултуралног образовања, психо-социјалне подршке, индивидуализације, методе учења српског као страног језика, појам миграција, акултурације, социјалне психологије, питања етничког идентитета, подстицања вршњачке подршке, стварање безбедног и подстицајног окружења.
- Обезбедили смо менторску подршку школама од стране саветника спољних сарадника, али је посебно важно да су просветни саветници из девет школских управа (Београд, Ниш, Ваљево, Лесковац, Краљево, Нови Пазар, Сомбор, Зрењанин, Нови Сад) заједно са менторима и повереницима за избеглице припремили акционе планове за подршку деци, наставницима и школама, чија реализација је у току.
- Упоредо са реализацијом активности организације образовања ученика миграната, министарство је припремало пројекат за коришћење средстава из Мадад Труст Фонда. МАДАД 2 који је почео са реализацијом априла 2018. а завршиће се 30. јуна 2019;
- У протеклом периоду 45 школа у које су укључена деца мигранти добиле су грантове од Уницеф-а у 2017.години, а у 2018. Министарство је из средстава пројекта МАДАД 2 (са којим смо конкурисали код Европске Комисије за фондове ЕУ) доделило грантове у износу до 6.000 евра за 52 школе са циљем оснаживања и подршке за примену Стручног упутства за укључивање ученика миграната у образовање, обезбеђивање школске опреме и дидактичких материјала који је омогућила наставницима да квалитетније раде са ученицима мигрантима који не говоре језиком наставе, затим да производе сопствени дидактички материјал, користе ИКТ у настави, обезбеђивање школског прибора за децу мигранте, за активности које подстичу сарадњу школе и локалне заједнице, ангажовање преводилаца и наставника за наставу српског језика у почетном периоду.
- Уницеф, МПНТР са Центром за образовне политике припремају и уређују посебан вебсајт на 2017.коме се постављају примери добре праксе у реализацији наставе, резултати праћења и др. <https://remis.rs/immigrants-in-gymnasium/> који је министарство априла 2018.преузело и ажурира га подацима које добија кроз реализацију активности у оквиру Мадад 2 пројекта;
- Од школске 2018/19. први пут уписујемо децу узраста 5.5. до 6.5 у обавезни припремни предшколски програм. Систематски прегледи се обављају у домовима здравља, а реализујемо их у сарадњи са Министарством здравља.

- У сарадњи са Заводом за унапређивање образовања и васпитања у оквиру Мадад2 пројекта израдили смо стандарде и наставни план и програм предмета Српски језик као стран језик; У процедури су објављивања. Обуке за примену за наставнике су у припреми.
- Организација Save the children је уз меморандум о сарадњи са МПНТР обезбедила реализацију истраживања Сигурно и подржавајуће основношколско окружење за ученике избеглице/тражиоце азила, којим су испитане потребе школа за подршком.
- Свако дете које излази из система и креће према земљи крајњој дестинацији, носи са собом осим знања и лепих утисака, школски извештај који наставници припремају на српском а извод на енглеском језику са описом постигнућа на основу међупредметних компетенција (а не на основу предмета), како би било препознатљиво у другим државама.

Објављени приручници:

- Приручник за школе у реализацији Стручног упутства за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила који представља подршку за запослене у школама, а ради јачања интеркултуралних компетенција, умањења стреса деце, као и развоја и примене Плана подршке ученицима који долазе из другачијег културног окружења;
- Приручник за Од српског као страног језика до српског као језика окружења;
- Приручник са примерима добре праксе школа које образују мигранте

Да ли је све већи број хуманитарних криза - изазваних сукобом, екстремним временом или другим догађајима - утицао на примену ППА у вашој земљи?

ДА/НЕ

Ако сте навели **ДА**, молимо да дате конкретне примере ефеката хуманитарних криза на напредак жена и девојчица у вашој земљи и предузете мере за спречавање и реаговање на хуманитарне кризе на родно одговоран начин.

Подизање свести о значају здравих стилова живота и одрживог развоја остварен је кроз обуке: „Огледно/угледни часови као подстицај наставника за даљи професионални развој“, „Преиспитај себе – унапреди наставу“, „Организација рада дечјег кампа“, „Како се заштитити од природних непогода“ и „Екологиши се“ и поставили приоритете за убрзавање напретка за жене и девојчице, посебно кроз категорију родно одговорно смањење ризика од катастрофа и изградња отпорности.

Које од следећих ставки ваша земља сматра за пет највећих приоритета за убрзавање напретка жена и девојчица у вашој земљи у наредних пет година кроз законе, мере политике и програме? Молимо обележите релевантне категорије и дајте кратке рефлексије о томе како је ваша земља решавала ове приоритете:

- равноправност и недискриминација у закону и приступ правди
- **квалитетно образовање, обуке и доживотно учење за жене и девојчице**

ПРИОРИТЕТИ

- елиминација сиромаштва, пољопривредна продуктивност и безбедност хране
- **елиминисање насиља над женама и девојчицама**
- приступ здравственој заштити, укључујући сексуално и репродуктивно здравље и репродуктивна права
- политичко учешће и заступање
- право на рад и права на раду (нпр. разлика у платама, професионална сегрегација, напредовање у каријери)
- женско предузетништво и женска предузећа
- неплаћено старање и рад у домаћинству/балансирање обавеза на раду и у породици (нпр. плаћено породилско или родитељско одсуство, услуге старања)
- родно-одговорна социјална заштита (нпр. универзално здравствено осигурање, готовински трансфери, пензије)

- основне услуге и инфраструктура (вода, канализација, енергија, транспорт, итд)
- јачање учешћа жена у обезбеђивању одрживости животне средине
- родно одговорно буџетирање
- дигитална и финансијска инклузија за жене
- родно одговорно смањење ризика од катастрофа и изградња отпорности
- **промена негативних социјалних норми и родних стереотипа**

ПРИОРИТЕТИ :

Унапређивање родне перспективе у наставним садржајима и уџбеницима кроз наставак курикуларне реформе, обуке наставника и издавање квалитетних уџбеника

Родна анализа уџбеника и примена - Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије је у сарадњи са Координационим телом за родну равноправност Владе Републике Србије спровео анализу наставних планова и програма и уџбеника за предмет Српски језик од I до IV разреда основне школе, како би се испитала укљученост родне перспективе у наставни материјал и документа којима се програмира настава. Анализа је спроведена у периоду од октобра 2017. до јуна 2018. године и обухватила је наставне планове и програме од I до IV разреда и уџбеничке комплете три издавача чији су уџбеници најзаступљенији у школама у Србији.

ДРУГИ ДЕО: НАПРЕДАК У 12 КЉУЧНИХ ОБЛАСТИ

Које активности је ваша земља предузела у последњих пет година да препозна, смањи и/или редистрибуира неплаћено старање и рад у домаћинству и промовише балансирање обавеза на послу и оних у породици?

Молимо наведите детаље о до три конкретна примера предузетих мера, укључујући циљеве и обим предузетих мера, циљну популацију, буџет, процене утицаја, научене лекције и линкове на којима се могу добити детаљније информације. Такође, молимо да наведете информације о активностима за одређене групе жена и девојака:

- **проширене услуге бриге о деци или су постојеће услуге постале приступачније**

Законска регулатива деци и ученицима из осетљивих група, у зависности од нивоа образовања обезбеђује различите мере подршке редовном похађању наставе, какве су бесплатан превоз, бесплатна исхрана, стипендије и кредити, и бесплатни уџбеници. ЗОСОВ (чл. 89) дефинише да се у буџету јединице локалне самоуправе обезбеђују средства за превоз деце и њихових пратилаца ради похађања Припремног предшколског програма (ППП) на удаљености већој од два километра, превоз, смештај и исхрана деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и њихових пратилаца, без обзира на удаљеност места становања од предшколске установе.

Закон о дуалном образовању („Сл. гласник РС“, бр. 101/2017) Принципи: доступност – једнаки услови за све за квалитетан приступ дуалном образовању; једнаке могућности – обезбеђивање једнаких услова за стицање образовања, без икакве дискриминације с обзиром на пол, расу, националну, културну, етничку и верску припадност, језик, сексуалну оријентацију, место боравка, материјално стање, инвалидитет и друга лична својства.

Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом („Сл. гласник РС“, број 80/18) - Додатна подршка обухвата права, услуге и ресурсе који детету, ученику и одраслом обезбеђују превазилажење физичких, комуникацијских и социјалних препрека унутар образовних установа и заједнице. Додатна подршка обезбеђује се, без дискриминације по било ком основу, сваком детету, ученику и одраслом у циљу укључивања, учешћа и напредовања по правилу у несегрегисаном образовном окружењу до завршетка средњег образовања, као и несметаног обављања свакодневних животних активности и квалитетног живота у заједници. Додатна подршка се обезбеђује у оквиру система образовања и васпитања, здравствене и социјалне заштите.

У складу са Законом о основном образовању и васпитању ("Сл. гласник РС", бр. 55 /13, 101/17, 27/18 - др. закон, 15/19) школа може да организује образовно-васпитни рад као посебан облик рада за ученике на дужем кућном и болничком лечењу, уз сагласност Министарства. За ученике који због већих здравствених проблема или хроничних болести не могу да похађају наставу дуже од три недеље, настава се организује у кућним условима, односно у здравственој установи. Родитељ, односно други законски заступник је дужан да о потреби организовања наставе за ученика на дужем кућном и болничком лечењу обавести школу. Начин организовања

наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу ближе је уређен Правилником о начину организовања наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу ("Сл. гласник РС", број 66/18). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2018/66/3/reg>. У 2015. години имали смо 37 сагласности за организовање образовно-васпитног рада као посебног облика рада за ученике на дужем кућном и болничком лечењу, у 2016. години 45, у 2017. години 53, а у 2018. години 86 сагласности.

Које активности је ваша земља предузела у последњих пет година како би унапредила здравствене исходе за жене и девојнице у вашој земљи?

Молимо наведите детаље о до три конкретна примера предузетих мера, укључујући циљеве и обим предузетих мера, циљну популацију, буџет, процене утицаја, научене лекције и линкове на којима се могу добити детаљније информације. Такође, молимо да наведете информације о активностима за одређене групе жена и девојака:

- **спроведене родно специфичне кампање подизања свести/промоције здравља**

ојачано свеобухватно сексуално образовање у школама или путем програма у заједници

У средњим школама се реализује **Здравствено васпитање као факултативна активност**, између осталог теме су: хигијена, ментална хигијена, заштита репродуктивног здравља, болести зависности и поремећаји исхране, промене у пубертету и адолесценцији и заштита на раду које школе планирају својим годишњим планом рада и школским програмима.

Програм реализују наставници и стручни сарадници у оквиру појединих наставних предмета, у сарадњи са локалним здравственим установама или у оквиру пројеката, као што су Васпитање за здравље кроз животне вештине (са Уницеф-ом) у средњим школама, Креативни рад са децом на превенцији злоупотребе дрога (са МЗ), Безбедно детињство(са МУП-ом) у основним школама. У АП Војводина неколико последњих година већ стотинак школа под покровитељством Секретаријата за омладину и спорт реализује факултативни предмет Здравствено васпитање о репродуктивном здрављу на нивоу пројектних активности уз подршку обучених тренера.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је у протеклом периоду остварило интензивну сарадњу са Министарством здравља и Институтом за јавно здравље „М.Ј.Батут“ на припреми и реализацији Стратегије против дрога, реализацији Твининг пројекта ИНСАДА, и др. Институт за јавно здравље Србије имплементира програме са мрежом 23 регионална института/завода за јавно здравље кроз тимски рад здравствених радника и сарадника из здравствених установа, просветних радника који спроводе здравствено промотивне активности у заједници, вртићима и школама. Програмске активности углавном су базиране на пружању информација и подизању свести о темама у вези са употребом дрога. Извештаји о активностима које се спроводе у оквиру ових програма се шаљу у Институт за јавно здравље Србије који координира спровођење програма, даје стручно методолошка упутства и припрема извештај за Министарство здравља. Институт за јавно здравље Србије, има развијен систем мониторинга за неке активности, посебно оне које спроводе здравствени радници, али капацитете за мониторинг свих превентивних активности треба и даље јачати.

Законодавни оквир:

Министарство просвете, науке и технолошког развоја, заједно са другим институцијама образовног система, интензивно се бави васпитањем којим се утиче на формирање ставова младих и њиховог односа према сопственом здрављу и одговорности према здрављу других. Овај процес илуструју активности које подразумевају законску регулативу у области основног и средњег образовања, на основу којих школе имају обавезу да планирају програме превенције против различитих облика ризичног понашања, а активности у оквиру превенције реализују се у сарадњи са здравственим установама, родитељима и локалном заједницом и оне су, углавном, у домену универзалне превенције.

Закон о основама система образовања и васпитања ЗОСОВ-а ("Сл. гласник РС", бр. 88/2017, 27/18 (I) – др. закон и 27/18 (II) – др. закон) у **Општим принципима образовања и васпитања** (члан 7) доноси:

- поштовање људских права и права сваког детета, ученика и одраслог и уважавање људског достојанства;
- демократичност кроз укљученост свих учесника у систему образовања и васпитања у стварању и спровођењу образовних политика, поштујући потребе и права уз обавезе и одговорности;

Циљеви образовања и васпитања (члан 8) према ЗОСОВу, између осталог, су:

- обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за **целовити развој детета**, ученика и одраслог, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
- развијање и **практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;**

- развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике;
- развијање позитивних људских вредности;
- развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, толеранције и уважавање различитости;

У усвојеном Правилнику о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег и средњег стручног образовања ("Сл. гласник РС", бр. 117/2013) дефинисане су и **међупредметне компетенције, а међу 11 компетенција налази се и Одговоран однос према здрављу**

У оквиру ове компетенције подразумева се оспособљеност ученика да разуме штетност коришћења појединих лекова и психоактивних супстанци (никотина, алкохола, дрога), значај хигијене и заштите репродуктивног здравља, и др. што обавезује професоре да реализују образовно-васпитни рад којим ће се достићи ове компетенције код ученика.

Реализоване су обуке наставника за увођење новог предмета **Физичко и здравствено васпитање** и примену релевантних програмских садржаја у 5.разреду, у складу са Правилником о изменама и допунама Правилника о наставном плану за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања („Просветни гласник РС“, број 6/17 и 8/17), који је усвојио Национални просветни савет. Сукцесивно ће бити уведено и у остала 3 разреда другог циклуса (5. до 8.разред).

Завод за унапређивање образовања и васпитања је припремио **Програм наставе и учења за изборни програм за први разред гимназије - ЗДРАВЉЕ И СПОРТ**, као и Упутство за дидактичко-методичко остваривање овог Програма. Циљ учења изборног програма *Здравље и спорт* је да ученик, на основу проучавања различитих аспеката здравог живота, развије знања, вештине, ставове и вредности који су у функцији очувања и унапређивања здравља и културе телесног вежбања.

У циљу подизање свести и информисаности о сексуалном образовању и очувању репродуктивног здравља одржана је – серија стручних скупова чији је циљ унапређивање компетенција и вештина запослених у образовању за реализацију садржаја и тема из области популационог образовања у раду са децом, младима и њиховим родитељима.

Које активности је ваша земља предузела у последњих пет година како би побољшала резултате и вештине образовања за жене и девојчице?

- **предузете мере за повећање приступа девојчица образовању, њиховог задржавања у систему образовања и завршетка образовања, техничког и стручног образовања и обуке (ТСОО) и програма за развој вештина**

Повећање обухвата предшколским васпитањем и образовањем посебно деце из осетљивих друштвених група један је од приоритетних циљева СРОС-а 2020. **На нивоу предшколског васпитања и образовања, образовна статистика указује на континуирано повећање обухвата деце, како дечака тако и девојчица:** са 92,65% (92,04% дечака и 93,29% девојчица) у 2012. години на 98,17% (98,8% дечака и 97,5% девојчица) у 2017.години.

У основним школама, стопа обухвата, стопа завршавања и стопа одустајања од школовања су релативно стабилне у протекле четири школске године, са благом тенденцијом смањивања обухвата деце обавезним основним образовањем (са 97,55% у 2014. години на 95,54% у 2017. години). **Охрабрује податак да не постоје разлике у обухвату дечака и девојчица основним образовањем и васпитањем.**

Табела 1.

Обухват деце обавезним припремним предшколским програмом

Територија	Број деце обухваћене обавезним ППП		Број живорођене деце март 2011. - фебруар 2012.		Обухват деце обавезним предшколским програмом, у %	
	укупно	девојчице	укупно	девојчице	укупно	девојчице
РЕПУБЛИКА						
СРБИЈА	64 345	30868	65544	31661	98	98

Табела 2. Деца у предшколском васпитању и образовању према узрасту и полу

		Свега	Од 6 месеци до 2 год	Од навршене 2 до 3 год	Од навршене 3 до 4 год	Од навршене 4 до 5 год	Од навршених 5 до 5,5 год.	Од навршених 5,5 до 6,5 год	Од навршених 6,5 до 7,5 год.
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	свега	212719	20974	27814	36689	37978	26961	56819	5484
	девојчице	102911	10143	13527	17812	18424	13115	27324	2566

Извор: Саопштење РЗС - ДД20 број 99 - год. LXVIII, од 20.04.2018. године - Установе за децу предшколског узраста 2017/2018. школска година

Табела 3. Обухват ученика основним образовањем и васпитањем (извор: РЗС)

Година	Број ученика		Нето стопа обухвата, у%	Стопа завршавања, у %	Стопа одустајања од школовања, у %
2014	укупно	558869	97,55	96,4	0,4
	дечаци	286994	97,45	96,4	0,4
	девојчице	271875	97,64	96,5	0,5
2015	укупно	551607	96,62	96,5	0,6
	дечаци	283292	96,52	96,2	0,7
	девојчице	268315	96,73	96,8	0,5
2016	укупно	545234	96,62	94,8	0,6
	дечаци	280498	95,94	94,6	0,6
	девојчице	264736	95,9	95,1	0,6
2017	укупно	539147	95,54	94,3	0,4
	дечаци	277260	95,43	94,2	0,5
	девојчице	261887	95,65	94,4	0,4

Обухват ученика средњим образовањем и васпитањем у периоду од 2014. близу је 90%, док је стопа завршавања школе након трогодишњег раста смањена у 2017. години са 90.1% на 85,45%. **Стопа обухвата и стопа завршавања су више за девојчице.**

Табела 4. Обухват ученика средњим образовањем (извор: РЗС)

Година	Број ученика		Нето стопа обухвата, у%	Стопа завршавања, у %	Стопа одустајања, у %
2014	укупно	261.156	88.7	83.6	1.2
	дечаци	131.81	86.9	80.53	1.3
	девојчице	129.346	90.5	86.94	1.1
2015	укупно	253.997	89.6	87.77	1.3
	дечаци	128.44	88.1	85.3	1.6
	девојчице	125.557	91.3	90.39	1.1
2016	укупно	250.011	89.8	90.1	1.1
	дечаци	126.727	88.5	86.8	1.3
	девојчице	123.284	91.1	93.6	0.9
2017	укупно	249.094	89.2	85.45	1.5
	дечаци	126.118	87.8	82.08	1.8
	девојчице	122.976	90.7	89.02	1.1

• ојачани образовни програми за повећање родне одговорности и елиминацију предрасуда на свим нивоима

образовања.

Са циљем побољшања резултата и вештина образовања за жене и девојчице покренут је програм професионалне оријентације као простор деловања у правцу разбијања родних стереотипа у вези избора школа и занимања. Пројекат „Подстицање демократске културе у школама“ представља двогодишњу активност коју суфинансирају Европска унија и Савет Европе, а у оквиру Програма Европске уније - Савета Европе под називом „Хоризонтална помоћ за Западни Балкан и Турску“. Програм реализује Одељење за образовање Савета Европе у сарадњи са Канцеларијом Савета Европе у Београду. Општи циљ пројекта представља повећање квалитета образовања путем подстицања демократске културе у формалном систему образовања, кроз примену антидискриминаторних приступа који се заснивају на стандардима и пракси Савета Европе.

Специфични циљеви пројекта представљају: а) унапређивање компетенција наставника, ученика и грађана у заједници о концепту, политици, пракси и добити које инклузивно образовање и демократска култура имају у школама; б) оснаживање и повећање ресурса пилот школа за уклањање предрасуда и дискриминаторних приступа осетљивим групама, као и умањење ситуација насиља у школи. Резултати пројекта су:

- Идентификовани примери добре праксе демократске културе у школама који ће бити промовисани у систему образовања и васпитања у земљи и региону;
- Припремљен акциони план са пројектованим активностима и начину на који ће искустава из пилот школа бити искоришћена за израду стратешког плана;

У пројекту учествује 20 пилот школа (14 основних и 6 средњих школа) које су добиле могућност увођења мера и активности за борбу против дискриминације и механизме за праћење тих мера. Ових 20 изабраних школа промовишу концепт демократске културе у школи кроз наставне и ваннаставне садржаје, обуку запослених, успостављање праксе и активности којима се кроз пружање нових знања, вештина и разумевања, развијања ставова и понашања, ученици уче како могу да бране своја демократска права и преузму одговорност.

Кроз оквир од двадесет компетенција из Модела компетенција из групе вредности, групе ставова, групе вештина и групе знања и критичког разумевања школе су организовале велики број најразноврснијих активности, са педагошким приступима примереним за развој компетенција за демократску културу и стварање пријатнијег, занимљивијег и безбеднијег школског амбијента, оснажујући истовремено своје капацитете за отклањање насилних, дискриминаторних и антидемократских структура у школи и школском окружењу, унапређујући етос у школи и пружајући подршку ученицима. Од двадесет компетенција укључених у основни модел највише школа определило се за компетенцију из групе ставова отвореност према културној различитости, као и другим уверењима, погледима на свет и праксама (9) и компетенције из групе вештина вештине за сарадњу (9) и Вештине за решавање сукоба (8). Потом следе компетенције уважавање/вредновање људског достојанства И људских права, група вредности (6), вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права група вредности (5), одговорност група ставова (4), поштовање група ставова (3), емпатија група вештина (3), вредновање културне разноликости група вредности (2), грађанско размишљање група ставова (2), знање и критичко разумевање себе група знања и критичког разумевања (2), знање и критичко разумевање света група знања и критичког разумевања (2), разумевање (интер) културалних различитости група вредности (1), вештине аналитичког и критичког размишљања група вештина (1), флексибилност и прилагодљивост група вештина (1), вештине слушања и опажања група вештина (1), и језичке, комуникативне и вишејезичне вештине група вештина (1). Примери садржаја којима се стиже до демократских компетенција налазе се у публикацији <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/03/priru%C4%8Dnik-primera-dobre-prakseDemokratska-kultura-u-%C5%A1kolama.pdf> на српском и енглеском језику <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/03/Fostering-a-Democratic-School-Culture-MOESTD-and-COE.pdf>. Очекујемо да ће ови примери постати континуирана пракса у овим и свим другим школама у Србији, а да процес унапређивања демократске културе у школама постаје обавеза свих које се школа тиче.

Акредитацијом скупова: „Постигнућа ученика на међународним испитивањима у функцији унапређивања праксе (ТИМС 2011.)”, Савремене образовне технологије – ИКТ у настави, научно описмењавање ученика, „Законски оквир који регулише образовно-васпитни систем”, „Лични план професионалног развоја – портфолио”, „Превенција насиља – Безбедност у школи и окружењу”, „Здрави стилови живота, Спортске активности”, „Разбијање стереотипа у образовању”, „Откривање изузетног својства детета један од услова мотивације и успеха у школи”, „Поремећаји понашања ученика основношколског узраста“ остварен је значајан утицај на повећање родне одговорности и елиминацију предрасуда на различитим нивоима образовања. У оквиру пројекта „Подстицање демократске културе у школама“ који не мењају само школску праксу, већ представља део промена образовних политика на системском нивоу израђен је и објављен Приручник са примерима добре праксе примене компетенција у школама

<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/03/Fostering-a-Democratic-School-Culture-MOESTD-and-COE.pdf>.

• **обезбеђена родна равноправност и обука о људским правима за наставнике и друге стручњаке за образовање**

Једна од пет приоритетних области обавезне обуке наставника, утврђених Правилником о сталном стручном усавршавању наставника, васпитача и стручних сарадника („Службени гласник РС“, број 81/17) јесте: стварање толерантне и недискриминативне средине за сваког појединца, као и превенција насиља, превенција дискриминације и инклузија деце из друштвено маргинализованих група. У Каталогу програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2015/16, 2016/2017. и 2017/2018. годину (погледати сајт <http://zuov.gov.rs/katalozi-programa-stalnog-strucnog-usavrsavanja/>) одобрено је 19 програма из области родне равноправности и заштите од насиља и дискриминације.

Усвојен је **Каталог програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2018/2019, 2019/2020. и 2020/2021. годину. Укупно је 32 програма који се баве људским правима.** У области унапређивања компетенција за грађанске вредности налази се 7 програма, а 24 програма имају за циљ унапређивање капацитета наставника и другог стручних сарадника за деловање у области заштите од родно заснованог насиља и дискриминације.

Програмски садржаји који се односе на васпитање за демократију и грађанско друштво део су Плана и програма наставе и учења за основне и средње школе, а остварују се кроз наставни програм *Грађанско васпитање*. Овај предмет има статус обавезног изборног програма који се бира за сваку школску годину. У току 2017. године Завод за унапређивање образовања и васпитања је, у складу са Акционим планом за реализацију Стратегије образовања до 2020, припремио нове планове и програме наставе и учења за основно образовање и васпитање. Програми су исходно оријентисани и треба да обезбеде развој међупредметних компетенција од којих је једна „Одговорно учешће у демократском друштву“ која се препознаје у исходима који се односе на поштовање људских права и слобода. У оквиру нових програма изборног програма *Грађанско васпитање* циљ наставе и учења је да ученик изучавањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности. У оквиру других наставних предмета, у складу са њиховим могућностима, уводе се исходи који се односе на поштовање родне равноправности, различитости и интеркултурални дијалог. Поштовање демократских вредности и процедура, одговорно, хумано и толерантно понашање у друштву, осетљивост на друштвену неправду, сарадња и тимски рад су неки од исхода који су повезани са људским правима, а налазе се у наставним програмима. Реализована је обука „Наставници као носиоци квалитетног образовања за сву децу“ која је део јединствене листе обука од посебног значаја, а обуку је похађало 275 просветних саветника – спољних сарадника и представника МНПТР. Неки од семинара на којима су наставници добили потребна знања, вештине и алате за реализацију активности са ученицима/ученицама основних и средњих школа имали су нагласак на темама које су везане за базична питања родне равноправности (Група МОСТ „Родна равноправност“), док су неки програми бавили проблемом кршења неког од видова људских права (трговина људима) али су кроз тему обухватили и питања родне (не)равноправности.

Наставници *Грађанског васпитања* прошли су следеће обуке:

У склопу пројеката Министарства просвете науке и технолошког развоја:

- ШКОЛА БЕЗ НАСИЉА- Превенција родно заснованог насиља;
- ЗАШТИТА УЧЕНИКА ОД ТРГОВИНЕ ЉУДИМА
- ДИГИТАЛНО НАСИЉЕ- превенција и реаговање:

У склопу Каталога акредитованих програма за наставнике и стручне сараднике налази се неколико акредитованих семинара.

Посебно се издваја акредитовани програм/семинар „СВИ НАШИ ИДЕНТИТЕТИ“. Семинар је до сада имао 7 реализација које је похађало 140 полазника, од тога 12 мушкараца и 128 жена који су наставници *Грађанског васпитања*, наставници разредне наставе, предметни наставници друштвених предмета у основној и средњој школи. Обуке су реализоване током 2017. године. Циљ програма: Укључивање родне перспективе у основно образовање директним ангажовањем наставника/ца, кроз њихово оснаживање за уношење интервенција у наставне садржаје, као и кроз промену ставова о родним улогама и родним односима, ради даљег развоја правичног и одрживог друштва. – Интерсекционалност, како се родни идентитет пресеца са другима.

Настава *Грађанског васпитања* препозната је од стране осталих актера образовања и васпитања и младих као адекватно место за реализацију мањих пројеката који имају за циљ увођења родне перспективе,

сензибилизацију младих за теме дискриминације, неправноправности. Пројекти који су реализовани/ реализују се:

- Наука је женског рода (Центар за женске студије, Центар за промоцију науке);
- Буди мушко (Центар Е8);
- Могу да нећу –љубав није насиље (АЖЦ);
- Борба против трговине људима (АСТРА)

У наставном плану предмета *Грађанског васпитања* за 4. разред предвиђа се реализација тема које су у вези са избором факултета, наставак каријере (након средње стручне школе). Ово је простор деловања у коме се може радити на разбијању предрасуда у вези избора факултета, каријере.

• промовисано безбедно, инклузивно образовно окружење и окружење без узнемиравања за жене и девојчице

Реализована је обука наставника, просветних инспектора и саветника за примену **Правилника о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања**. У 2017. години су реализоване три тродневне обуке за наставнике и седам дводневних радианоца за ученике и ученице из две средње школе и четири основне школе са темом развијања духа толеранције и недискриминације. У основним школама учесници су били ђаци седмих и осмих разреда док су у средњим школама били укључени ђаци од прве до четврте године. Наставници су, на крају обуке, са својим ученицима презентовали своје истраживачке активности кроз јавне презентације на којима су присуствовале њихове колеге, ученици и родитељи.

Започета је обука запослених у образовању о примени новог **Правилника о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности**, (*Сл. гласник РС бр.85/2018*).

• повећан приступ вештинама и обуци у новим областима, посебно писмености у областима науке, технологије, инжењеринга и математике

Савез учитеља Републике Србије (Primary School Teachers' Association of the Republic of Serbia, СУРС), као професионално стручно удружење, активно ради на промовисању безбедног, инклузивног образовног окружења и окружења без узнемиравања за жене и девојчице, са фокусом на обезбеђивању повећаног приступа вештинама и обуци у новим областима, **посебно писмености у областима науке, технологије, инжењеринга и математике**. Акредитовано је 24 обуке које се реализују, као и Зимски сусрети учитеља и Сабор учитеља- „Унапређивање наставне праксе кроз размену професионалних искустава“, саветовања ("Вођење евиденције и издавање јавних исправа у основној школи"), затим симпозијум „Дигитално компетентан наставник за примену електронских уџбеника и дигиталних образовних материјала“. Кроз обуке „Мобилни телефон – моја мини учионица“, „Математика у малом“, „Упоришне тачке у настави математике“, „Веб портали за припрему и реализацију наставе“ и „Како до интерактивног софтвера у настави“ промовише се квалитетно образовање, обука и доживотно учење за жене и девојчице и дигитална и финансијска инклузија за жене.

У последњих пет година, којим сте облицима насиља над женама и девојчицама, и у којим специфичним контекстима или окружењима, дали приоритет када је реч о активностима? Молимо наведите детаље о до три конкретна примера предузетих мера, укључујући циљеве и обим предузетих мера, циљну популацију, буџет, процене утицаја, научене лекције и линкове на којима се могу добити детаљније информације. Такође, молимо да наведете информације о активностима за одређене групе жена и девојака:

- **насиље над интимним партнером/насиље у породици, укључујући сексуално насиље и силовање у браку**
- **сексуално узнемиравање и насиље на јавним местима, у образовним установама** и на послу

Приручник

Линкови са материјалима:

Истраживање родно заснованог насиља у школама у Србији

http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Istrazivanje_rodno_zasnovanog_nasilja_u_skolama_u_Srbiji.pdf

Приручник за превенцију родно заснованог насиља у Србији

<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Prirucnik-za-prevenciju-RZN.pdf>

Пројекат „Превенција родно заснованог насиља“ 2014-2015 година

Пројекат „Превенција родно заснованог насиља“ почео истраживањем учесталости насиља заснованог на родним улогама у 50 основних и средњих школа у Србији. Укупно је 11.669 дечака, 10.708 девојчица и 3258 наставника (од којих 2537 жена) учествовало у истраживању. Током јуна и септембра 2014. године школама презентовани резултати истраживања.

У 50 Школа у Србији се реализовао програм „Школа без насиља“ обogaћен радионицама на тему превенције родно заснованог насиља. Обукама је обухваћено 50 ментора програма „Школа без насиља“ за рад са школама на тему насиља заснованог на родним улогама, интервенција у случајевима породичног насиља као и превенције и реаговања у случају сазнања и сумњи на сексуално насиље.

Начињен је **Приручник за превенцију родно заснованог насиља**, а објављени су као публикација и резултати истраживања (август 2015. године) - <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Prirucnik-za-prevenciju-RZN.pdf>

Превенција родно заснованог / сексуалног насиља 2015-2017 година

Спроведена прва Национална студија учесталости сексуалног насиља над децом у сарадњи са Инцест Траума Центром у 97 школа (61 основна и 36 средњих школа) у 51 граду у Србији, обухваћено 2053 деце младих. Израђена финална верзије извештаја Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Србији.

Реализована обука у вези са преознавањем и искуством везаним за сексуално насиље. Анализа у сарадњи са Интернационалном школом из Београда, Обуку одржала **Marilyn Hawes из Велике Британије /60 особа завршило обуку**), координатори Нада Иванишевић и John O'Brien (март 2014.).

• насиље над женама и девојчицама олакшано путем технологије (нпр. сајбернасиље, он-лајн праћење)

Заштита од дигиталног насиља/ МПНТР у сарадњи УНИЦЕФ-ом и компанијом Теленор покренула новембра 2012. године пројекат „Зауставимо дигитално насиље“ који је имао неколико компоненти.

Уоквиру овог пројекта изведено истраживање о учесталости дигиталног насиља у 34 школе (17 основних и 17 средњих школа).

Укупно обухваћено - 3784 ученика, 2031 родитељ , 1349 наставника.

- Резултати су били основа за превенцију и спречавање злоупотребе дигиталних медија, јачање капацитета школа за борбу с дигиталним насиљем, за подизање свести свих о улози и значају дигиталних медија у савременим условима живота.
- Конференција Мреже школа без насиља одржана је 13. децембра 2012. године.
- **Стручне трибине у вези са заштитом од дигиталног насиља за учитеље(око 1900 учитеља обухваћено).**
- Сарадња са МУПом –Одељењем за борбу против Високо технолошког криминала, заједничко учествовање на предавањима, трибинама, консултације за поступање..
- Учествовање у раду Националног комитета за борбу против говора мржње.
- Покренута је кампања „Бирај речи, хејт спречи“ која је покренула младе да активно учествују у превенцији дигиталног насиља као и да са својим вршњацима размењују ставове и промовишу позитивне вредности кроз писање блога које је такође омогућено кроз кампању „Бирај речи, хејт спречи“.
- Учествовање у изради постера за промоцију такмичења „Како бити кул на нету“, Фејсбук СОС апликације у оквиру које сви који трпе дигитално насиље могу добити подршку, као и беџева везаних за ове активности и организација њихове дистрибуције..
- Израђена је и активна **СОС онлајн апликација за пријаву насиља** у сарадњи са УНИЦЕФом, Теленором и Факултетом за медије и комуникацију, Београд.
- Спроведена је радионица са младима на којој су дефинисане препоруке и смернице за безбедно коришћење интернета.

- Одржана је и обука за превенцију дигиталног насиља са децом и наставницима и менторима програма „Школа без насиља“ из 10 школа у Србији (укупно 80 деце и наставника).
- Кроз различите обуке из ове области обучено преко 6 000 ученика и запослених за безбедно коришћење интернета и реаговање у ситуацијама дигиталног насиља.
- Учешће на обуци за спречавање говора мржње на интернету са 5 пилот средњих школа (укупно 20 наставника и ученика из 5 школа), представницима Организације креативног окупљања (ОКО) Златковић Зораном и представницима Кровне организације младих Србије (КОМС) и одржавање презентације резултата дигиталног насиља спроведеног у оквиру пројекта „Зауставимо дигитално насиље“ (Дивчибаре, 11.04.2014).
- Обука ученика и наставника основних и средњих школа за примену e-Safety (око 60 учесника, Београд 22.05.2015.).
- Реализација обуке „Оснаживање запослених у школским управама за подршку школи у заштити ученика од дигиталног насиља“ обучено 160 запослених Београд, Ниш, Чачак, Нови Сад. (февруар, март 2016)
- Приручник за обуке за превенцију дигиталног насиља „ Дигитално насиље- превенција и заштита“, у сарадњи са Педагошким друштвом Србије и УНИЦЕФом. Свака школа је добила по неколико примерака, а приручник може да се нађе и на сајту Министарства просве, науке и технолошког развоја (октобар 2015.- фебруар 2016).
- Учествовање у изради Водича за родитеље у области заштите деце од дигиталног насиља у сарадњи са Аном Мирковић (Рејзор), УНИЦЕФом, Теленором, 2015. година.

Реализација пројекта Family Safe Net у сарадњи са Уницефом, Теленором и Центром за интерактивну педагогију од 2018 године . Пројекат подразумева истраживање коришћења интернета када су у питању деца узраста од 4-8. година (упитник за родитеље, васпитаче и учитеље) као и едукацију васпитача и учитеља за рад са родитељима у циљу превенције дигиталног насиља и промовисања безбедности на интернету. Пилотирање је реализовано у пет општина (пет предшколских установа и пет школа) у Београду, Нишу, Ужицу, Крагујевцу и Новом Саду.

Ресурси развијени на пројекту су:

- Брошура за родитеље
- Едукативни цртани филмови
- Лифлет за децу
- Водич за учитеље и наставнике за рад са родитељима и децом на развоју стимулативног и безбедног окружења на интернету
- Онлајн курс на тему безбедности деце на интернету намењен родитељима, васпитачима и учитељима.

Линкови са материјалима :

Дигитално насиље превенција и реаговање

<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/priru%C4%8Dnik-interaktivni.pdf>

Млади у свету интернета

http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Mladi_u_svetu_interneta_web.pdf

• **дечји, рани и присилни бракови**

Министарство просвете, науке и технолошког развоја активно ради на одрживом укључивању деце и ученика у систем образовања и васпитања, са посебним фокусом на девојчице. **Програм афирмативне мере уписа ученика ромске националности у основну школу без документације, као и у средњу школу** – уводи се већ 2003. године а систематски се реализује од 2005. године. Важност ове мере је њен системски карактер. Доношењем „Правилника о мерилима и поступку за упис ученика – припадника ромске националне мањине у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности“ у фебруару 2016. године, а који је сада постао део „Правилника о упису у средњу школу“, заокружио се процес системског уређивања ове врсте подршке. Број ученика који су уписани у средње школе на основу **афирмативних мера** ради достизања пуне равноправности при упису у средњу школу у предходном периоду је увећан неколико пута (Графикон 1.). Посебно значајно повећање броја ученика је у 2016/17, када је у средње школе на основу афирмативне акције уписано 1.713 ученика, у школској 2017/18. години уписано 1.969 деце из ромске популације, а у 2018/19.

уписано је 2.222 ученика/ица..

Ромски образовни фонд је у сарадњи са МПНТР од септембра 2017. године наставио да подржава пројекат „Библиотеке играчака као вид подршке у постизању исхода учења код ромске деце“, Нова фаза пројекта се реализује од 1. септембра 2017. до 31. августа 2018. године. Једна од компоненти обухвата рад са мајкама из ромских породица које су укључене у клуб читања и у обуке за одговорно родитељство. Циљ ових активности је јачање ромске породице у пружању подршке деци, посебно девојчица за останак у образовном систему а као интервенција у спречавању раних бракова.

Центар за социјалну политику је, уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја, реализовао пројекат „Механизми за спречавање осипања ученика ромске националности из образовног система“, чији је циљ смањење осипања ученика из образовног система и раног напуштања школовања, посебно девојчица и дечака ромске националности и повратника по реадмисији из земаља чланица ЕУ. Пројекат је сагледао тренутни одговор институција на локалном нивоу у вези са смањењем осипања ученика из образовног система и развио модел унапређеног система за рану идентификацију и реаговање институција на локалном нивоу, у циљу спречавања осипања из образовног система. У фокусу пројекта су били ученици ромске националности и повратници по реадмисији из земаља чланица ЕУ. Превенција осипања из образовног система препозната је као једна од приоритетних области деловања у обезбеђивању квалитетног образовања за све и у Стратегији развоја образовања у Србији до 2020, Стратегији за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2016-2025 и Програму реформи политике запошљавања и социјалне политике (2016). Неки од резултата пројекта су: Спроведено истраживања о функционисању постојећих механизма у локалним заједницама за спречавање осипања из образовног система. Пилотиран унапређени систем за рану идентификацију и реаговање на локалном нивоу у циљу спречавања осипања из образовног система; припремљен предлог протокола на локалном нивоу за спречавање осипања из образовања за јачу сарадњу са школама, центрима за социјални рад, интерресорним комисијама, здравственим центрима, судијама за прекршаје, локалним самоуправама и другим релевантним механизмима и партнерима на локалу (ромски координатори, педагошки асистенти, здравствене медијаторке). Изабрано је 10 примера добре праксе из локалних самоуправа широм Србије који се баве смањењем осипања ученика из образовног система.

На Листу обука од јавног интереса укључена је и акредитована Обука за рану идентификацију ученика у ризику од осипања и спречавање осипања. Обука је окупила представнике 50 изабраних школа (212 учесник, и то 176 учесница и 36 учесника) у којима се повећана концентрација ученика-ица из ромске заједнице који су под повећаним ризиком од напуштавања образовања. Резултати реализованих обука обухватају два значајна аспекта стручног усавршавања: а. садржај обуке и б. начин извођења обуке. Садржај обуке се односи на различите аспекте феномена осипања, план подршке за појединачног ученика, инструмент за идентификацију ученика у ризику од осипања. Ове теме су мање познате за учеснике и стога су прихваћене као врло корисне а оствриле су утицај на повећање компетенција наставника у вези са превенцијом осипања. Начин реализације обуке је омогућио интерактивност и размену искуства и добрих пракси међу учесницима. Након теоријских и практичних импута које су добиле на обуци, школе су у обавези да сачине Акциони план за спречавање осипања који ће бити саставни део Развојног плана установе. Водитељи обука су кроз консултативне процесе са школама, давали повратну информацију о могућим начинима унапређивања акционих планова.

МПНТР укључено је у пројекат “Заједно ка средњој школи - Подршка деци из осетљивих група у преласку у средњу школу“. Циљ пројекта је да допринесе повећању броја ученика из осетљивих група који настављају образовање на средњошколском нивоу. Кроз овај пројекат наставници и школе су оснажени за заједничко планирање и пружање подршке ученицима из осетљивих група у транзицији ка средњошколском или наредном нивоу образовања, пре свега за прилагођавање припреме за завршни испит и надограђивање професионалне оријентације. Јачање школских и наставничких капацитета, као и капацитета ученика и родитеља, одвијало се кроз акредитоване семинаре, обуке које су развијене за потребе пројекта, редовне састанке и подршку пројектних сарадника. Поред тога, изабране школе добиле су грантове у износу од 3.600 ЕУР, у динарској противвредности, за спровођење пројектних активности. Пројекат је реализован у 10 изабраних основних школа које се налазе на територији општина/градова у којима постоји повећана потреба за интервенцијом усмереном на повећање транзиције ученика у средње школе. Основне школе које учествују у пројекту су: „ Вук Караџић“, Житковац, „ Петар Тасић“, Лесковац, „ Дубрава“, Књажевац, „ Вук Караџић“, Бор, „ Вук Караџић“, Ђуприја, „ Јован Јовановић Змај, Сурдулица, „ Јован Јовановић Змај“, Ђурђево, „ Бранко Радичевић“, Брестовац, „ Здравко Гложански“, Бечај, „ Иван Горан Ковачић“, Нишка Бања.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је у партнерству са међународном организацијом Save the Children за северозападни Балкан (SCNWB) и оквиру пројекта „Доступно и квалитетно образовање за девојчице и дечаке Роме“ (2017-2018) реализовало почетно, родно осетљиво истраживање о узорцима одустајања и раног напуштања образовања ромске деце. Циљ почетне студије је утврдити ниво обухвата ромске деце основним

образовањем, процена степена редовности похађања основне школе, дати преглед узрока који доприносе одустајању ромске деце, посебно девојчица, од образовања и раног напуштања школе и предложити мере за унапређивање ове области. Локацијски истраживање је обухватило 8 јединица локалне самоуправе: Пчињски и Јабланички округ – општине Трговиште, Сурдулица Власотинце, Лесковац, Бујановац и Град Београд – општине Земун, Палилула и Сурчин. Истраживање је продукovalo препорукама за по заинтересованим странама, а које ће бити реализоване кроз имплементацију пројекта „Доступно и квалитетно образовање за девојчице и дечаке Роме”.

- **трговина женама и девојчицама**

Заштита ученика од трговине децом 2015-2016 - Министарство просвете, науке и технолошког развоја се током 2015. године, када су израђени индикатори за прелиминарну идентификацију жртава трговине људима у образовном систему, интензивније укључило у активности у овој области. Затим је у 2015. години организована прва обуку запослених у образовању за примену ових индикатора. Обука је реализована у сарадњи са Центром за заштиту жртава трговине људима. Почетком 2016. године у сарадњи са Центром за заштиту жртава трговине и хуманитарним фондом УНИТАС започет је пројекат "Превенција ризика од трговине људима, децом и младима у Србији" који је обухватао израду:

- Приручника за заштиту жртава трговине,
- Практикума за обуку и обуку запослених у образовном систему.

У оквиру овог пројекта обучено је око 80 људи који су затим на терену радили и разноврсним активностима везаним за превенцију трговине људима обухватили око 6200 наставника, 53500 ученика, 4200 родитеља. Посебно је обучено око 140 наставника физичког васпитања који су важни за превенцију због специфичне природе предмета и комуникације са ученицима. Оцене које су дали учесници ове обуке су изузетно високе и сви су били веома мотивисани да наставе да раде на превенцији. Практикум је начињен тако што су стручна знања из области заштите од трговине људима преточена у радионице које су у складу са карактеристикама образовног система. Завршен је самим крајем 2016. и након тога предат на дизајнирање и у штампу. Потребно је да се одржи обука са запосленима, који би том приликом и добили Практикум као основни материјал, као и препоруке за даље активности. Овакав приступ је од стране ГРЕТЕ процењен као добар.

Приручник за образовни систем, заштита ученика од трговине људима налази се на линку:

<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/12/Prirucnik-Zastita-ucenika-od-trgovine-ljudima-Protected-002-1.pdf>

Којим активностима је ваша земља дала приоритет у последњих пет година како би се **решило насиље над женама и девојчицама**?

Молимо наведите детаље о до три конкретна примера предузетих мера, укључујући циљеве и обим предузетих мера, циљну популацију, буџет, процене утицаја, научене лекције и линкове на којима се могу добити детаљније информације. Такође, молимо да наведете информације о активностима за одређене групе жена и девојака:

- **уведени или ојачани закони против насиља над женама, као и њихово спровођење и примена**

У протеклих пет година, Министарство просвете, науке и технолошког развоја иницирало је усвајање законског оквира којима се обезбеђује равноправан приступ у образовању, без дикриминације на основу пола, расе, језика, вероисповести, етничког порекла, старосне доби или инвалидитета или било ког другог облика дискриминације. **Закон о основама система образовања и васпитања** ("Сл. гласник РС", бр. 88/2017, 27/18 (I) – др. закон и 27/18 (II) – др. закон). Законом је прописано да свако лице има право на образовање и васпитање. Држављани Републике Србије једнаки су у остваривању права на образовање и васпитање. Лице са сметњама у развоју и инвалидитетом има право на образовање и васпитање које уважава његове образовне и васпитне потребе у систему образовања и васпитања, уз појединачну односно групну додатну подршку у настави и учењу или у посебној васпитној групи или школи, у складу са овим и посебним законом. Законом је прописано право на образовање и васпитање у години пред полазак у школу, основно образовање и васпитање ученика и одраслих, средње образовање редовних и ванредних ученика. **Закон о предшколском васпитању и образовању** („Сл.гласник РС“, бр. 18/10 и 101/17) - Свако лице има право на бесплатно и квалитетно основно образовање и васпитање у јавној школи. Ученик јавне школе може бесплатно да користи књиге, школски материјал, превоз, исхрану, као и смештај када је то потребно, у складу са законом. Основни задатак школе је да

омогући квалитетно образовање и васпитање за свако дете и ученика, под једнаким условима, без обзира где се школа налази, односно где се образовање и васпитање одвија. Лица која обављају образовно-васпитни рад и друга лица запослена у школи нарочито ће промовисати једнакост међу свим ученицима и активно се супротстављати свим врстама дискриминације и насиља. **Закон о основном образовању и васпитању** („Сл. гласник РС“, бр. 55/13, 101/17, 27/18 – други закон и 10/19) прописује да је основни задатак школе да омогући квалитетно образовање и васпитање за свако дете и ученика, под једнаким условима, без обзира где се школа налази, односно где се образовање и васпитање одвија. **Закон о средњем образовању и васпитању** (Сл. гласник РС бр. 55/13, 101/17) Циљеви: развој кључних компетенција неопходних за даље образовање и активну улогу грађанина за живот у савременом друштву; развој стручних компетенција неопходних за успешно запошљавање; оспособљавање за самостално доношење одлука о избору занимања и даљег образовања; свест о важности здравља и безбедности, укључујући и безбедност и здравље на раду; оспособљавање за решавање проблема, комуникацију и тимски рад; поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавања различитости; развој мотивације за учење, оспособљавање за самостално учење, самоиницијативе, способност самовредновања и изражавања сопственог мишљења. Законом је прописано и да поједина лица или групе лица могу да се упишу у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности у стицању образовања. **Закон о дуалном образовању** („Сл. гласник РС“, бр. 101/2017). Принципи: доступност – једнаки услови за све за квалитетан приступ дуалном образовању; једнаке могућности – обезбеђивање једнаких услова за стицање образовања, без икакве дискриминације с обзиром на пол, расну, националну, културну, етничку и верску припадност, језик, сексуалну оријентацију, место боравка, материјално стање, инвалидитет и друга лична својства. **Закон о ученичком и студентском стандарду** („Сл. гласник РС“, број 18/2010 и 55/13) - ученици средњих школа који су први пут уписани у одређени разред у текућој школској години, чије се школовање финансира из буџета Републике Србије и који имају држављанство Републике Србије, држављанство државе у региону или страно држављанство могу да остварују права из области ученичког стандарда - право на смештај, исхрану и васпитни рад; ученички кредит и стипендију; стипендију за изузетно надарене ученике; одмор и опоравак; културне, уметничке, спортске и рекреативне активности и информисање. Као вид подршке ученицима из осетљивих група одобрено је 500 стипендија за школску 2017/18. годину за средњошколце ромске националности са просеком 2,5 – 3,5. Један од резултата стипендирања средњошколаца уз подршку наставника - ментора је било смањивање осипања ученика на 7% (са иницијалних 50% пре примене програма). **Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања** („Сл. гласник РС“, број) - Један од општих циљева Основа програма је да сва деца предшколског узраста, кроз подршку њиховој добробити, имају једнаке могућности за учење и развој. **Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом** („Сл. гласник РС“, број 80/18). Додатна подршка обухвата права, услуге и ресурсе који детету, ученику и одраслом обезбеђују превазилажење физичких, комуникацијских и социјалних препрека унутар образовних установа и заједнице. Додатна подршка обезбеђује се, без дискриминације по било ком основу, сваком детету, ученику и одраслом у циљу укључивања, учешћа и напредовања по правилу у несегрегисаном образовном окружењу до завршетка средњег образовања, као и несметаног обављања свакодневних животних активности и квалитетног живота у заједници. Додатна подршка се обезбеђује у оквиру система образовања и васпитања, здравствене и социјалне заштите. **Правилник о упису у средњу школу** („Сл. гласник РС“) којим су дефинисана мерила и поступак за упис ученика - припадника ромске националне мањине под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности. **Правилник о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника** (Сл. гласник РС 55, 2.6.2017) - Овим правилником прописују се ближи услови у погледу начина прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника и уџбеничког комплета за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

У законодавној области унапређен је низ закона и подзаконских аката којима је **јасније дефинисана област спречавања насиља и дискриминације у образовању и васпитању**. Министарство се у свом раду руководи следећим законодавним оквиром: Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Министарство државне управе и локалне самоуправе су донели “Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања” (“Службени гласник РС”, бр. 22/2016), фебруара 2016. Установе образовања и васпитања су информисане о доношењу овог документа.

Ради унапређивања законске регулативе у области препознавања и реаговања на дискриминацију у образовним и васпитним установама, у оквиру новог Закона о основама система образовања и васпитања - ЗОСОВ (“Сл. гласник РС”, бр. 88/2017, 27/18 (I) – др. закон и 27/18 (II) – др. закон) усвојен је измењен **члан 110 који ближе уређује забрану дискриминације**, забрану понашања која вређа углед, част и достојанство и обавезе органа и појединаца у реаговању на ситуације дискриминаторног понашања. Члан 110 ЗОСОВ-а, **Забрана дискриминације**, гласи: „У установи су забрањене дискриминација и дискриминаторско поступање, којим се на непосредан или посредан, отворен или прикривен начин, неоправдано прави разлика или

неједнако поступа, односно врши пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лице или групе лица, као и на чланове њихових породица или њима блиска лица на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, статусу мигранта, односно расељеног лица, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, социјалном и културном пореклу, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, сметњи у развоју и инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације. Не сматрају се дискриминацијом посебне мере уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају. Установа је дужна да предузме све мере прописане овим законом када се посумња или утврди дискриминаторно понашање у установи. Ближе критеријуме за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика, одраслог, родитеља односно другог законског заступника или трећег лица у установи, заједнички прописују министар и министар надлежан за људска и мањинска права. Поступање установе када се посумња или утврди дискриминаторно понашање, начине спровођења превентивних и интервентних активности, обавезе и одговорности запосленог, детета, ученика, одраслог, родитеља односно другог законског заступника, трећег лица у установи, органа и тела установе и друга питања од значаја за заштиту од дискриминације“. Овим изменама ЗОСОВ-а створен је законски предуслов за доношење подзаконског акта који регулише поступање установа у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања. **Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности (Сл. гласник РС 65/2018)** је операционализација **Правилника о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања**, усвојен фебруара 2016. У области заштите од насиља у систему образовања и васпитања значајни су следећи документи: Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање ("Сл. гласник РС", бр. 30/2010), Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања о занемаривања у образовно-васпитним установама, Приручник за примену Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања о занемаривања у образовно-васпитним установама.

СОС ЛИНИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ ЗА ПРИЈАВУ НАСИЉА У ШКОЛАМА/ 0800 200 201

СоС линија за пријаву насиља у школама је успостављена од децембра 2012. године. Како би се ојачали капацитети СОС линије, у сарадњи да НАДЕЛ- ом (Националан Дечија телефонска Линија) организована је и реализована обука којом су обухваћено 62 сарадника који раде волонтерски као саветници на телефону. На СОС линији Министарства просвете, науке и технолошког развоја волонтерски дежурају обучени сарадници од 7,30 до 15,30 сваког наставног дана. Учествовали смо у истраживању Националне дечије линије/ СОС телефона за децу поводом 10 година рада у школама у Србије. Сарађивали смо са представницима НаДеЛа и фондације "Мост живота" ,директор Едвард Вејн, око могућих активности у области информисања деце у запослених и родитеља о постаојању и делатности СОС телефона (21.10.2015). Учествовали смо на обележавању 10 година рада Националне дечије линије (НАДЕЛ)- учешће у радној групи „Утицај медија на појаву насиља“ одржаном на Белом Двору у Београду (06.10.2015). Спроведена је додатна обука групе од 20 саветника за рад на СОС телефону (07.11.2012).

Увођењем ове линије скраћено је време реаговања у случајевима када се насиље догоди, просветна инспекција се у року од 24 часа укључује у проверу ситуације. Телефон кроз волонтерски рад обучених саветника остварује своју информативну и саветодавну улогу. Број позива осцилује тако да се може рећи да је просечан број позива на нивоу једне школске године од 190 до 240. Најчешће зову родитељи и то мајке, најчешће дечака, ученика 6.разреда. Јављају се углавном због вршњачког насиља, распитују за процедуре и могућност за реаговање. Капацитети рада сос линије за пријаву насиља у школама су оснажени обуком за додатних 50 саветника током 2018.године који пружају поршку ученицима, родитељима и запосленима.

- **уведене или ојачане стратегије за спречавање насиља над женама и девојчицама (нпр. у сектору образовања, у медијима, мобилизација заједнице, рад са мушкарцима и дечацима)**

У области заштите од насиља у систему образовања и васпитања значајни су следећи документи: Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање ("Сл. гласник РС", бр. 30/2010), Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања о занемаривања у образовно-васпитним установама, Приручник за примену Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања о занемаривања у образовно-васпитним установама. **Резултати „Програма М - обука за превенцију насиља“ 2014. година**

Овај програм се реализује у сарадњи са CARE INTERNATIONAL и ЦЕНТРОМ Е8. Ради интензивирања превенције насиља у средњим школама, спроведене су обуке у оквиру програма „Програм М: обука за превенцију насиља“ - „**Буди мушко**“. Обука је намењена наставном особљу и стручним сарадницима запосленим у средњим школама и пружа основе о методологији превенције насиља у раду са младићима. Реализована је обука за стручне сараднике у средњим школама у Београду, Нишу Новом Саду и Крагујевцу, Прокупљу и примењује у неким средњим школама у Србији (укупно је **обуку прошло око 300 стручних сарадника-психолога и педагога и наставника из средњих школа**).

Које стратегије је ваша земља користила у последњих пет година како би спречила насиље над женама и девојчицама?

Молимо наведите детаље о до три конкретна примера предузетих мера, укључујући циљеве и обим предузетих мера, циљну популацију, буџет, процене утицаја, научене лекције и линкове на којима се могу добити детаљније информације. Такође, молимо да наведете информације о активностима за одређене групе жена и девојака:

- **подизање свести јавности и промена ставова и понашања**
- **рад у основном и средњем образовању, укључујући свеобухватно сексуално образовање**

Резултати „Програма М - обука за превенцију насиља“ 2014. година

Овај програм се реализује у сарадњи са CARE INTERNATIONAL и ЦЕНТРОМ Е8. Ради интензивирања превенције насиља у средњим школама, спроведене су обуке у оквиру програма „Програм М: обука за превенцију насиља“ - „**Буди мушко**“. Обука је намењена наставном особљу и стручним сарадницима запосленим у средњим школама и пружа основе о методологији превенције насиља у раду са младићима. Реализована је обука за стручне сараднике у средњим школама у Београду, Нишу Новом Саду и Крагујевцу, Прокупљу и примењује у неким средњим школама у Србији (укупно је **обуку прошло око 300 стручних сарадника-психолога и педагога и наставника из средњих школа**).

Реализација пројекта Владе РС Интегрисани одговор на насиље над девојчицама и женама у Србији II од 2017. године:

Носилац пројекта: Координацио тело за родну равноправност Владе РС у сарадњи са националним и међународним партнерима

Партнери МПНТР : Уницеф, ЦИП

Предшколска компонента: Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој

- Концептуални оквир „*Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој*“ који даје основне смернице за промовисање сигурног, безбедног и подстицајног окружења у којем ће свако дете имати једнаке могућности за учење и развој компетенција које су важне за одрастање и живот у демократском, грађанском друштву (уважавање других, сарадња, проактивност, одговорност и сл.) и у којем ће дечја перспектива бити уважена, а деца бити активни учесници у сопственом развоју. Поред теоријских и практичних импликација на актуелну праксу у предшколству, Концептуални оквир садржи и очекиване исходе 4 Модула обуке за Предшколске установе (Резиме у прилогу 1);
- Усклађени инструменти за мониторинг и евалуацију пројекта са Концептуалним оквиром: пре-пост тест за васпитачице/че, водич за фокус групе за родитеље, интервјуе са главним васпитачима и протокол за анализу окружења у вртићу.
- Спроведено почетно снимање стања у објектима укљученим у пројекат – анализа окружења у **47** васпитних група, реализовано 8 фокус група са родитељима (4 са мамама и 4 са татама) и **7** интервјуа са главним васпитачама.
- Креирана 4 Модула обуке (сценарио, ппт и стручни материјали):
  - Модул 1. Промовисање различитости, праведности и друштвеног укључивања у вртићу
  - Модул 2: Уважавање различитости и развој идентитета
  - Модул 3: Социјално-емоционално учење као подршка развоју конструктивних односа у вршњачкој

заједници

– Модул 4: Улога породице у изградњи сигурног и подстицајног окружења у вртићу

- Реализоване су обуке за васпитаче, обухваћено 100 запослених.
- Установе добијају менторску подршку како би стечена знања и вештине применили у пракси – у раду са децом и родитељима, као и у креирању окружења које уважава различитост и промовише једнаке шансе за све.

Школска компонента: Родна освешћеност, превенција насиља и дискриминације у школама

- У периоду од 15. маја до 15. јуна 2018. реализовано онлајн истраживање “Испитивање ставова ученика и особља школе о родно заснованом насиљу” у 7 основних школа (Данило Киш и Краљица Марија, Београд; 22 октобар и Мирослав Антић, Сомбор; Радоје Домановић, Врање; Ђура Јакшић и Вук Караџић, Зајечар) и једној средњој школи (Економско трговачка школа, Врање). Од укупно **815** учесника 600 је из ОШ, док је 215 из СШ. Кад се гледа полна структура, у истраживању је учествовало 418 девојчица - 51, 29% (ученица ОШ 309, а ученица СШ 109) и 397 - 48,71% дечака (ученика ОШ 291, а ученика СШ 106). Укупни резултати истраживања у прилогу 2.
- 28. август 2018. реализован **заједнички супервизијски састанак** са менторским и партнерским школама. Сумирани резултати истраживања и договорено да се завршно истраживање реализује у фебруару 2019. У периоду између два истраживања у партнерским школама реализују се радионице са децом и заједничке акције менторских и партнерских школа усмерених на превенцију родно заснованог насиља.
- Релизована укупно **4 супервизијска састанка** са менторским и партнерским школама у Београду, Зајечару, Врању и Сомбору. Као подршка тимовима, на супервизијском састанку, зависно од мапираних потреба менторских и партнерских школа, реализоване су и теме: *Хоризонтално учење, Вештине комуникације – активно слушање и Безбедност на интернету.*
- У партнерским ОШ реализовано укупно **12** радионица (по 3 од планираних 6) из Приручника „Превенција родно заснованог насиља“ креираних током пројекат Школа без насиља и **2** акције које промовишу родну равноправност. У радионице и акције укључено укупно **1025** ученика и ученица поменутих основних и средњих школа. Поред овога у партнерским школама се реализују и радионице за наставнике и родитеље усмерене на превенцију родно заснованог насиља.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је дало подршку реализацији пројекта Аутономног женског центра „Нулта толеранција на родно засновано насиље“. Пројекат је обухватио активности у средњим школама где је фокус рада са наставницима био на повећању капацитета за конкретно спровођење законског оквира за заштиту од насиља у породици, за остваривање сарадње са другим надлежним институцијама и за заштиту од сексуалног узнемиравања ученица и ученика.

Резултати пројекта: Заштита деце од насиља у Југоисточној Европи 2014-2015

- У оквиру овог, ширег пројекта, који је покренула и финансира европска Унија у сарадњи са УНИЦЕФ-ом реализоване су обуке **„Улога образовног система у заштити ученика од породичног насиља“**, као подршка програму „Школа без насиља“ чији је циљ јачање капацитета школских управа, просветних саветника и инспектора, школа за препознавање, пријаву и одговор школе у области заштите деце од насиља, злостављања и занемаривања које се дешава ван образовног система (изложеност насиљу у породици, насиље у партнерским везама- посебно сексуално и родно засновано насиље, експлоатација-присиљавање на нелегалан рад, ризик од трафикинга итд).
- Обуке су реализоване у ШУ Београд, ШУ Ниш, ШУ Крагујевац и ШУ Нови Сад. **Обучено укупно око 200 запослених у образовном систему.**
- Конференција у Крагујевцу "Унапређивање заштите жртава насиља у породици кроз успостављање система за мониторинг и евалуацију међусекторске сарадње у процесу заштите жртава насиља у породици на територији Града Крагујевца" (23.04.2014.).
- Сусрет са родитељима, представницима локалне заједнице, ученицима у Нишу са темом унапређивања сарадње школе и родитеља, дистрибуција приручника „Шта је данас било у школи“ (07.05.2015).

Пројектне иницијативе реализоване уз подршку министарства просвете, науке и технолошког развоја у циљу

повећања обухвата деце предшколским васпитањем и образовањем:

Пројекат „Вртићи без граница 2 – квалитетно инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“ (јануар 2014 - јун 2016).

Пројектом је адаптирано и опремљено 11 нових простора у 10 ЈЛС/ПУ (Сјеница, Лозница, Смедерево, Лесковац, Чачак, Оџаци, Бојник, Нова Варош, Крупањ, Чукарица), отворено је 20 васпитних група за 436 деце у полудневним програмима. Адаптирани простори обухватају 1086м², а укупна инвестиција је износила око 16.000.000 дин (удружено средствима УНИЦЕФ, ЈЛС, ПУ и ангажовањем родитеља).Различитим полудневним бесплатним програмима обухваћено је укупно 888 деце, од тога 78% деце која припадају некој од категорија осетљивости, будући да су пројектом циљане економски мање развијене и девастиране општине, претежно популација деце са сеоског подручја и из сиромаштвом погођених породица, ромске и породице незапослених родитеља.

Пројекат „Вртићи без граница 3-подршка унапређивању система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања на локалном нивоу (децембар 2016 – јул 2018).

Пројектом су ојачане локалне самоуправе и предшколске установе (у Београду – општине Вождовац и Чукарица и Зрењанину) за развијање политика и програма предшколског васпитања и образовања прилагођених потребама деце и породице. Пројекат је обезбедио адаптацију, опремање намештајем и дидактиком 10 простора у овим установама и омогућио укључивање више од 600 деце узраста од 3 до 5,5 година у 27 различитих полудневних и краћих програма. Град Зрењанин је, на иницијативу и уз подршку Пројекта израдио Стратегију развоја ПВО. Урађена је ревизија инструмента за прикупљање и управљање подацима о деци предшколског узраста на локалном нивоу (креираног кроз ИМПРЕС пројекат). Инструмент је прерађен у форму електронске апликације и софтвера који служи као подршка за евиденцију и управљање подацима о деци на локалном нивоу и стратешко планирање васпитно-образовних капацитета.

Које активности је ваша земља предузела у последњих **пет година како би спречила и одговорила на насиље над женама и девојчицама олакшано технологијом (он-лајн сексуално узнемиравање, он-лајн праћење, дистирбуирање интимних слика без пристанка)?**

Молимо наведите детаље о до три конкретна примера предузетих мера, укључујући циљеве и обим предузетих мера, циљну популацију, буџет, процене утицаја, научене лекције и линкове на којима се могу добити детаљније информације. Такође, молимо да наведете информације о активностима за одређене групе жена и девојака:

- **реализоване иницијативе за подизање свести усмерене на ширу јавност и младе жене и мушкарце у образовним окружењима**

Заштита од дигиталног насиља/ МПНТР у сарадњи УНИЦЕФ-ом и компанијом Теленор покренула новембра 2012. године пројекат „Зауставимо дигитално насиља“ који је имао неколико компоненти.

Уоквиру овог пројекта изведено истраживање о учесталости дигиталног насиља у 34 школе (17 основних и 17 средњих школа).

Укупно обухваћено - 3784 ученика, 2031 родитељ , 1349 наставника.

- Резултати су били основа за превенцију и спречавање злоупотребе дигиталних медија, јачање капацитета школа за борбу с дигиталним насиљем, за подизање свести свих о улози и значају дигиталних медија у савременим условима живота.
- Конференција Мреже школа без насиља одржана је 13. децембра 2012. године.
- **Стручне трибине у вези са заштитом од дигиталног насиља за учитеље(око 1900 учитеља обухваћено).**
- Сарадња са МУПом –Одељењем за борбу против Високо технолошког криминала, заједничко учествовање на предавањима, трибинама, консултације за поступање..
- Учествовање у раду Националног комитета за борбу против говора мржње.
- Покренута је кампања „Бирај речи, хејт спречи“ која је покренула младе да активно учествују у превенцији дигиталног насиља као и да са својим вршњацима размењују ставове и промовишу позитивне вредности кроз писање блога које је такође омогућено кроз кампању „Бирај речи, хејт спречи“.
- Учествовање у изради постера за промоцију такмичења „Како бити кул на нету“, Фејсбук СОС апликације у

оквиру које сви који трпе дигитално насиље могу добити подршку, као и бежева везаних за ове активности и организација њихове дистрибуције..

- Израђена је и активна **СОС онлајн апликација за пријаву насиља** у сарадњи са УНИЦЕФом, Теленором и Факултетом за медије и комуникацију, Београд.
- Спроведена је радионица са младима на којој су дефинисане препоруке и смернице за безбедно коришћење интернета.
- Одржана је и **обука за превенцију дигиталног насиља са децом и наставницима и менторима програма „Школа без насиља“** из 10 школа у Србији (укупно 80 деце и наставника).
- **Кроз различите обуке из ове области обучено преко 6 000 ученика и запослених за безбедно коришћење интернета и реаговање у ситуацијама дигиталног насиља.**
- **Учешће на обуци за спречавање говора мржње на интернету са 5 пилот средњих школа (укупно 20 наставника и ученика из 5 школа),** представницима Организације креативног окупљања (ОКО) Златковић Зораном и представницима Кривне организације младих Србије (КОМС) и одржавање презентације резултата дигиталног насиља спроведеног у оквиру пројекта „Зауставимо дигитално насиље“ (Дивчибаре, 11.04.2014).
- **Обука ученика и наставника основних и средњих школа за примену e-Safety (око 60 учесника, Београд 22.05.2015.).**
- Реализација обуке **„Оснаживање запослених у школским управама за подршку школи у заштити ученика од дигиталног насиља“ обучено 160 запослених Београд, Ниш, Чачак, Нови Сад. (фебруар, март 2016)**
- Приручник за обуке за превенцију дигиталног насиља **„ Дигитално насиље- превенција и заштита“**, у сарадњи са Педагошким друштвом Србије и УНИЦЕФом. Свака школа је добила по неколико примерака, а приручник може да се нађе и на сајту Министарства просве, науке и технолошког развоја (октобар 2015.- фебруар 2016).
- Учествовање у изради Водича за родитеље у области заштите деце од дигиталног насиља у сарадњи са Аном Мирковић (Рејзор), УНИЦЕФом, Теленором, 2015. година.

Реализација пројекта Family Safe Net у сарадњи са Уницефом, Теленором и Центром за интерактивну педагогију од 2018 године . Пројекат подразумева истраживање коришћења интернета када су у питању деца узраста од 4-8. година (упитник за родитеље, васпитаче и учитеље) као и едукацију васпитача и учитеља за рад са родитељима у циљу превенције дигиталног насиља и промовисања безбедности на интернету. Пилотирање је реализовано у пет општина (пет предшколских установа и пет школа) у Београду, Нишу, Ужицу, Крагујевцу и Новом Саду.

Ресурси развијени на пројекту су:

- Брошура за родитеље
- Едукативни цртани филмови
- Лифлет за децу
- Водич за учитеље и наставнике за рад са родитељима и децом на развоју стимулативног и безбедног окружења на интернету
- Онлајн курс на тему безбедности деце на интернету намењен родитељима, васпитачима и учитељима.

Које активности је ваша земља предузела у последњих пет година како би повећала приступ жена изражавању и учешћу у одлучивању у медијима, укључујући и информационокомуникационе технологије (ИКТ)?

- **ојачано пружање формалног и техничког стручног образовања и обуке о медијима и ИКТ-у, укључујући област управљања и руковођења**

По дуалном моделу образовања уведен је образовни профил машински техничар за компјутерско конструисање са намером да се омогући имплементација најсавременијих рачунарских и информатичких достигнућа у области машинства који је подједнако доступан и девојчицама и дечама.

- **предузете мере за побољшање приступа, доступности и коришћења ИКТ-а за жене и девојчице**

(нпр. бесплатни ви-фи центри, локални технолошки центри у заједници)

Да ли пратите удео националног буџета који је уложен у унапређивање родне равноправности и оснаживање жена (родно одговорно буџетирање)?

ДА/НЕ

Ако сте одговорили ДА, који је приближни део националног буџета уложен у промоцију родне равноправности и оснаживање жена?

Молимо наведите информације о конкретним областима у којима су ти ресурси уложени, као и рефлексije о достигнућима и изазовима са којима сте се сусрели приликом увођења родно одговорног елемента у буџет.

Које је активности ваша земља предузела у последњих пет година да би се елиминисали дискриминација и кршење права детета?

У ПРЕТХОДНИМ ОДГОВОРИМА У ИЗВЕШТАЈУ ЈЕ НАВЕДЕНО

• **предузете мере за борбу против негативних друштвених норми и пракси и повећану свест о потребама и потенцијалима девојчица**

• **ојачан приступ девојчицама квалитетном образовању, развоју вештина и обуци**

У оквиру дуалног модела образовања је девојчицама додатно ојачан приступ квалитетном образовању, развоју вештина и обукама у оквиру образовних профила:

1. Индустијски механичар
2. Електротехничар информационих технологија
3. Оператер основних грађевинских радова
4. Механичар моторних возила
5. Бравар – заваривач
6. Електромонтер мрежа и постројења
7. Електричар
8. Техничар за логистику и шпедицију
9. Кувар
10. Пекар
11. Месар
12. Оператер у прехранбеној индустрији
13. Посластичар
14. Туристичко-хотелијерски техничар
15. Машински техничар за компјутерско конструисање
16. Техничар за компјутерско управљање (CNC) машина
17. Техничар мехатронике
18. Оператер машинске обраде
19. Оператер за израду намештаја
20. Оператер за прераду метала
21. Авио-техничар
22. Техничар ваздушног саобраћаја
23. Мехатроничар за радарске системе
24. Техничар ваздушног саобраћаја за спасавање
25. Мехатроничар за ракетне системе
26. Техничар ваздушног саобраћаја за безбедност
27. Авио-техничар за ваздухоплов и мотор
28. Авио-техничар за електро опрему ваздухоплова
29. Авио-техничар за електронску опрему ваздухоплова
30. Мехатроничар за транспортне системе аеродрома
31. Трговац
32. Модни кројач
33. Конобар

У систем за праћење и евалуацију дуалног образовања биће уведена варијабла 'пол' и на тај начин биће праћена полна заступљеност по дуалним образовним профилима.

• **реализоване политике и програми за смањење и искорењивање дечјих, раних и принудних бракова**

Предузете активности по овом питању наведене су на страни 20 овог Извештаја.

- **реализоване политике и програми за елиминацију насиља над девојчицама, укључујући физичко и сексуално насиље и штетне праксе**

Законом о основама система образовања и васпитања у установи је забрањено насиље, злостављање и занемаривање. Насиље и злостављање је препознато кроз различите облике међу којима се издвајају и сексуално насиље и злостављање као и електронско насиље односно злоупотреба информационих технологија која има за последицу повреду друге личности и угрожавања достојанства.

Успостављена је сарадња са Националним контакт центром за безбедност деце на интернету, Министарства трговине, телекомуникација и туризма. У току је избор за 80 спољних сарадника саветника за заштиту од насиља који ће бити подршка просветним саветницима у школским управама).

- **реализоване политике и програми за искорењивање дечијег рада и прекомерног нивоа неплаћеног старања и рада у домаћинству за децу**

- **унапређење свести девојчица о учешћу у друштвеном, економском и политичком животу**

Трећи део: Националне институције и процеси

Какав је тренутни механизам за родну равноправност и оснаживање жена у вашој земљи?

Молимо вас да наведете његов назив и опишете његову локацију унутар Владе.

Проблемом дискриминације и насиља у Министарству просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) бави се **Група за образовање националних мањина, социјалну инклузију и заштиту од насиља и дискриминације.**

Надлежности у области заштите од насиља и дискриминације: образовање за људска права, поштовање међународних конвенција и мањинских права у образовању, планирање, координација и праћења одговора МПНТР и других партнера на плану заштите деце од насиља и дискриминације у оквиру образовно-васпитног система. Поред општег циља који представља спречавање и смањење насиља и дискриминације над и међу децом и стварање безбеднијег окружења за учење и развој, задатак ове Групе је и да: пружа подршку школама у реализацији програма „Школа без насиља“; јача капацитете школских управа МПНТР у пружању потребне подршке школама; пружа стручну подршку у изради стратегија, подзаконских аката и успостављању мрежа са другим установама у домену превенције насиља и дискриминације; пружа подршку школским мрежама и модел школама како би се у превенцији насиља и реаговању на њега увела пракса размене искустава и развија систем редовног праћења и извештавања о насиљу у образовно-васпитном систему.